

ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP I
KULTURMILJÖUTREDNING

Breddning av väg E4 mellan
LJUNGBY-TOFTANÄS

Kåna socken m fl
Ljungby kommun
Kronobergs län

Alexandra Nylén

SMÅLANDS MUSEUM, RAPPORT 2000:4

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	4
Syfte	4
Metod	5
Centrala begrepp	5
Regional natur- och kulturhistorisk bakgrund	8
Naturmiljö	8
Kulturhistorisk bakgrund	8
<i>Tidigare undersökningar</i>	8
<i>Kunskapsläge</i>	9
Utredningsområdet	10
Agrarhistorisk analys i korthet	10
Miljöarkeologisk rekognoscering i korthet	11
Fältinventering	12
Konsekvenser och förslag till fortsatta åtgärder	13
Värdefulla kulturmiljöer	13
Enskilda objekt	16
Miljöarkeologi	17
Fortsatta analyser och frågeställningar	17
Sammanfattning	18
Referenser	19
Administrativa uppgifter	21
Bilaga	21
Detaljerad redovisning av berörda objekt och värdefulla kulturmiljöer	

INLEDNING

Med anledning av en planerad utbyggnad av väg E4 till motorvägsstandard på delen Ljungby-Toftanäs i Ljungby kommun har Smålands museum utfört en kulturmiljöutredning och arkeologisk utredning etapp I (fig.1). Arbetet har skett på uppdrag av Vägverket Region Sydöst. Utredningen har inte föregåtts av länsstyrelsebeslut enligt 11 § KML.

Arbetet har utförts av Alexandra Nylén, Smålands museum i samarbete med Pär Connelid, Kula HB samt Per Lagerås, Riksantikvarieämbetet UV-Syd. De två sistnämnda parterna har stått för en agrarhistorisk respektive en miljöarkeologisk analys inom det berörda området (se vidare under Metod).

Rapporten inleds med en presentation av arbetets syfte, använd metodik och begreppsapparat. Efter en regional natur- och kulturhistorisk bakgrund görs en översiktlig presentation av resultatet av fältinventeringen tillsammans med analyserna av det äldre lantmäterimaterialet samt den miljöarkeologiska rekognosceringen. Därefter följer en konsekvensbeskrivning med förslag till fortsatta åtgärder. Som bilaga följer en detaljerad redovisning av de miljöer och objekt som tagits upp i utredningen. Dessa redovisas här på kartutsnitt i skala 1:10 000. Tillsammans med föreliggande rapport följer även två separata rapporter, vilka utgör de fullständiga redovisningarna av de arbeten som Kula HB och Riksantikvarieämbetet utfört.

SYFTE

Utredningens övergripande syfte är att ta fram ett underlag för bedömning av vägprojektets konsekvenser för de fornlämningar och övriga kulturhistoriska objekt och miljöer som berörs av sträckningen. Utredningen ska således kunna tjäna som underlag för framtagande av MKB.

Syftet är också att utredningen ska kunna utgöra underlag för eventuellt kommande tillståndsprövning enligt kulturminneslagen (KML). Ambitionsnivån motsvarar det som i arkeologiska sammanhang brukar benämnas arkeologisk utredning etapp I, och som utgör den första etappen av en särskild utredning enligt 11 § KML. Syftet med en särskild utredning är att klarlägga vilka fornlämningar som berörs av ett planerat arbetsföretag och att skapa en kunskapsbas för eventuella vidare arkeologiska undersökningar.

Detta betyder att utredningen dels ska klarlägga vilka fornlämningar och andra kulturhistoriska objekt och miljöer som berörs av det planerade arbetsföretaget, dels ge ett konkret underlag för en värdering av dessa i relation till den kulturhistoriska utvecklingen i området. Mer konkret är syftet med utredningen:

- att fastställa förekomsten av synliga fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar inom den planerade vägsträckningen samt att ringa in terränglägen där det finns indikationer på att fornlämningar kan ligga dolda under mark*.
- att klarlägga det historiska agrarlandskapets utveckling samt söka fastställa i vilken mån bevarade strukturer från den äldre markanvändningen förekommer inom området.
- att undersöka förutsättningarna för pollenanalytiska och andra miljöhistoriska studier inom området.

- att på basis av ovanstående identifiera karaktäristiska drag hos fornlämningsmiljön och kulturlandskapets utveckling samt att relatera berörda objekt och miljöer till detta.
- * Notera att det krävs en andra utredningsetapp där markingrepp, t ex i form av sökschaktsgrävning, genomförs för att fastställa fornlämningsstatus inom de områden där dolda fornlämningar misstänks förekomma.

METOD

Arbetet har omfattat följande moment:

- *Arkivstudier*, vilka syftar till att sammanställa tidigare kända fornlämningar och indikationer på sådana samt att ge en generell bild av fornlämningsmiljön och den kulturhistoriska utvecklingen inom området. Arkivstudierna omfattar en genomgång av fornlämnings- och lösfyndsregister, topografiska arkiv, hembygdsböcker, kulturmiljövårdsprogram samt övrig relevant litteratur. Ansatsen i detta moment är relativt bred och omfattar även utredningsområdets omland.
- *Studier av äldre lantmäteriakter*, främst i syfte att klarlägga äldre strukturer i den historiska markanvändningen. De äldre kartorna kan också ge indikationer på förekomst av fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar. Arbetet utförs av Kula HB.
- *Fältinventering*, vilken syftar till att lokalisera fasta fornlämningar och möjliga lägen för dolda fornlämningar samt att bedöma den information som framkommit genom föregående moment. Arbetet har skett i samråd med de arkeologer som under 1999 utfört en revidering av fornminnesinventeringen i området. Fältinventeringen omfattar en 50 m bred korridor på ömse sidor om befintlig väg E4.
- *Översiktlig miljöarkeologisk rekognoscering* i syfte att klarlägga förutsättningarna för stenåldersboplatser i anslutning till berörda våtmarker samt för vidare pollenanalytiska studier knutna till eventuella kommande arkeologiska undersökningar. Rekognosceringen sker genom besiktning, fotografering och provborrning med s k ryssborr, varvid lagerföljderna noteras och tolkas. Inga borrhämror eller prover för vidare analys tas i detta skede. Arbetet utförs av Riksantikvarieämbetet UV-Syd.
- *Analys och antikvarisk bedömning* av de enskilda objekten och av berörda fornlämningsmiljöer.
- *Sammanställning och redovisning* av utredningsresultatet i en skriftlig rapport.

CENTRALA BEGREPP

Fasta fornlämningar är lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna. Fornlämningen ska alltså ha förlorat sin ursprungliga betydelse som t ex boplat, kultplats eller arbetsplats. Den behöver

däremot inte vara uråldrig. Exempel på fornlämningar från nyare tid är väghållningsstenar och milstenar. Även platser eller objekt med en tradition eller sägen knutna till sig kan räknas som fornlämning.

Fornlämningar, både kända och okända, är skyddade enligt Lag om Kulturminnen (KML). Fornlämningarnas skydd innebär att dessa inte får grävas ut, tas bort eller täckas över utan tillstånd från länsstyrelsen. Man får inte heller på annat sätt skada en fornlämning genom bebyggelse, plantering eller dylikt. Till en fornlämning hör också ett så stort område som krävs för att fornlämningen ska kunna bevaras och för att dess karaktär ska kunna uppfattas. I rapporten benämns detta område som fornlämningsområde. Fornlämningsområdet åtnjuter samma skydd som själva fornlämningen. Områdets storlek bestäms av länsstyrelsen.

Förutom de lämningar som klassas som fornlämningar finns ett stort antal **kulturhistoriska lämningar** som inte åtnjuter samma lagskydd som fornlämningarna gör, men som i många fall ändå bör bevaras. I vissa fall är dessa lämningar skyddade i annan lagstiftning. Till exempel är stenmurar i åkermark skyddade som biotop enligt miljöbalken, och i Skogsvårdslagen finns en allmän hänsynsparagraf till skydd för kulturlämningar i skogsmark.

Stenmurar, sentida odlingsrösen, förhållandevis nyligen övergiven åkermark med bevarade äldre åkerformer, äldre vägsträckningar och torp är exempel på kulturhistoriska lämningar som sällan registreras som fornlämningar, men som bär på kulturhistoriska värden, värda att bevara.

Boplatslägen avser områden som på grund av topografi och jordartsförhållande misstänks kunna innehålla förhistoriska boplatslämningar vilka inte är synliga ovan mark. Förekomsten av sådana lämningar kan i dessa fall endast fastställas genom markingrepp. Boplatslägen har således, till dess de kontrollerats genom utredningsgrävning, osäker fornlämningsstatus.

Berörda kulturmiljöer diskuteras i vissa fall i termer av **upplevelsevärden** respektive **vetenskapliga värden**. Höga upplevelsevärden har objekt och miljöer som på ett tydligt sätt synliggör äldre strukturer och samband. Höga vetenskapliga värden har objekt och miljöer som vid framtida forskning kan förväntas bidra med ny kunskap om vår historia. Ibland sammanfaller dessa värdekriterier, men inte alltid. Vissa objekt och miljöer kan således ha höga vetenskapliga värden trots att de är svårtillgängliga och har låg synlighet, andra kan ha stor betydelse för människors relation till sin historia, medan de har ett begränsat vetenskapligt värde.

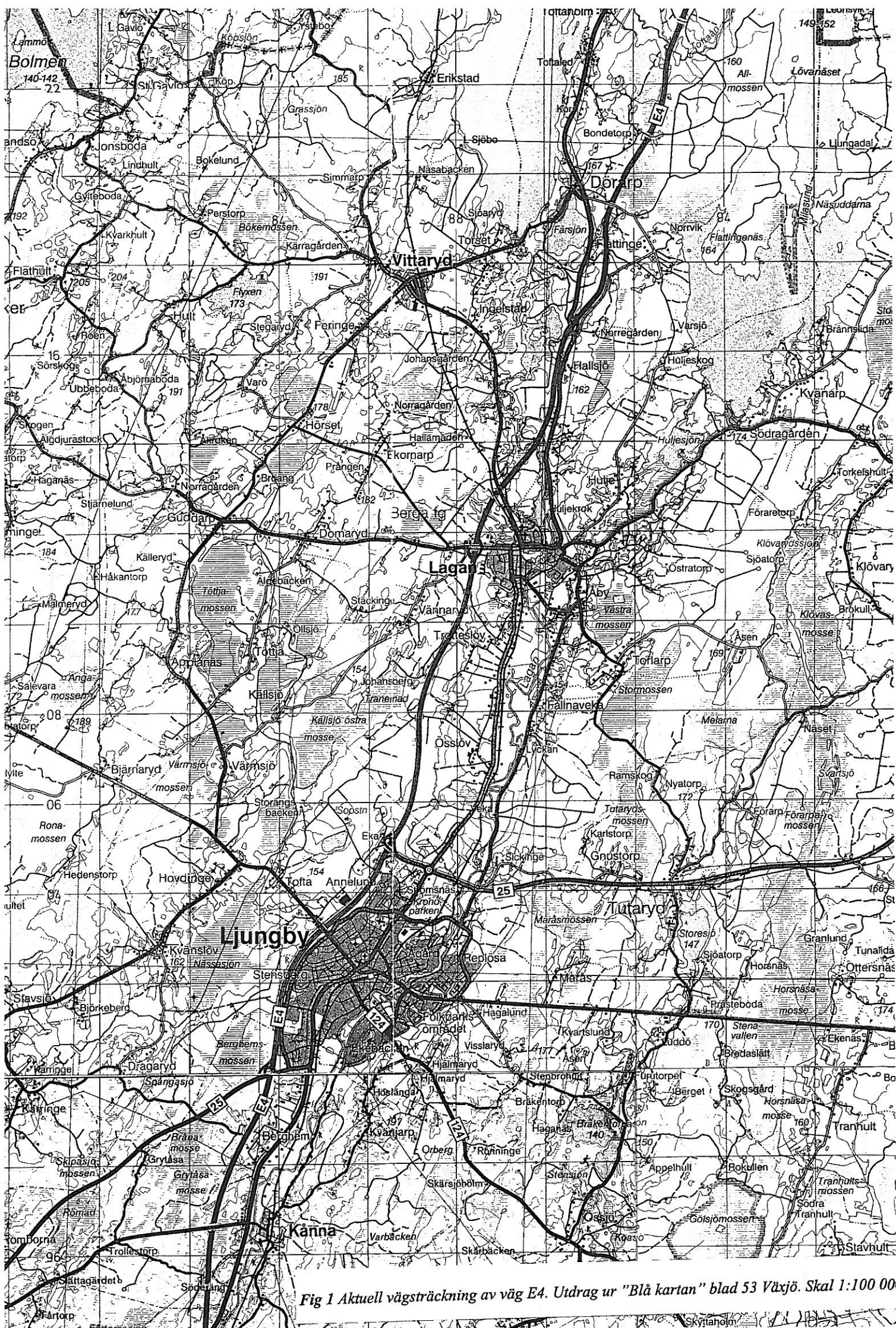

Fig 1 Aktuell vägsträckning av väg E4. Utdrag ur "Blå kartan" blad 53 Växjö. Skal 1:100 000

REGIONAL NATUR- OCH KULTURHISTORISK BAKGRUND

Naturlandskapet

Området hör till det som kallas smålandsterrängens västsida, en urbergsslätt med relativt små höjdskillnader. Det ligger i sin helhet över högsta kustlinjen och är till stora delar täckt av morän med ett rikt inslag av myr- och mossmark. Landskapet bryts av flera större och mindre vattendrag i nord-sydlig riktning och i dalgångarna kring dessa förekommer ofta glacialsjösediment och stråk med isälvsavlagringar. Det mest dominerande av dessa vattendrag är Lagan, längs vars övre lopp den aktuella vägsträckningen löper. Väster om Lagaån löper en rullstensås, Bergaåsen, som är en framträdande ås och en del av det komplex av isälvsavlagringar som finns längs Lagans dalgång. Bergaåsen och dess anslutande formationer är klassade som geologiskt riksintresse.

Vägsträckningen löper i sin södra del längs ådalens västra sida, uppdraget i moränområdena, för att strax norr om Berga/Lagan korsa ådalen och dess sedimentjordar och sedan fortsätta upp i de mossrika moränmarkerna öster om sjön Vidöstern.

Landskapet är idag till stora delar bevuxet med skog. Odlingsmarken är främst koncentrerad till ådalarna, där jordbruksområdena bildar en mosaikartad övergång mot skogsbygden. Även krönlägen i moränmarken har tillåtit odling, eftersom moränen där i allmänhet har finare fraktioner och god dränering. (Kronobergs natur 1989, Höglin 1998)

Kulturhistorisk bakgrund

Tidigare undersökningar

I det följande presenteras endast en översikt och ett urval av de undersökningar som utförts i utredningens närområde.

Ända sedan slutet av 1800-talet har enstaka arkeologiska undersökningar utförts i området. De äldre undersökningarna skedde ofta i samband med t ex grustag och vägutbyggnad och har främst varit inriktade på enskilda objekt. Exempelvis har ett flertal undersökningar av gravar och gravfält utförts i ådalen (t ex Anderbjörk 1949, Wibbling 1892).

Under en tioårsperiod från 1980 undersöktes vid några tillfällen gravar och fossil åkermark inför bl a omläggning av väg E4 utanför Berga/Lagan. Gravarna daterades till förromersk järnålder (Åhman 1983a). Undersökningen av den fossila åkermarken, som innefattade röjningsrösen och en stensträng, har gett skiftande dateringar från tiden för yngre bronsålder till förromersk järnålder (Nilsson 1991).

Tidigmedeltida boplatslämningar har undersökts på tre ställen i området; intill Berga kyrka, i Åby strax öster om Berga och i Eka utanför Ljungby (Åhman 1983b, Salminen 1994, Skoglund 1994). På platsen för den medeltida by som kunde identifieras i Eka fanns också lämningar av en äldre boplat från mellersta bronsålder.

Mellan åren 1992 och 1996 utfördes ett flertal arkeologiska undersökningar inför väg E4:s vägetapp Hjulsnäs-Herrabacken, direkt söder om den nu aktuella delen (det sk Hamneda projektet). Undersökningarna bedrevs som ett samarbete mellan Smålands museum och Riksantikvarieämbetet. Merparten av de fornlämningar som undersöktes utgjordes av fossil åkermark i form av röjningsröseområden. Inom dessa områden förekom på flera ställen även

gravar, framförallt stensättningar. Inom och i anslutning till den fossila åkermarken har även boplatser påträffats. Undersökningarna är till största delen av rapporterade (t ex Torstensdotter Åhlin m fl 1998). En sammanfattande bok om undersökningarna är under arbetande och beräknas bli klar under år 2000.

Under 1999 gjordes en arkeologisk utredning inför utbyggnad av Lagans golfklubb (Nylén 1999a). Två områden med fossil åkermark samt ett boplatsläge kunde konstateras. Vid utredningsgrävning av boplatsläget, som ligger i anslutning till det nu aktuella utredningsområdet, påträffades fynd av flinta samt en härd. Någon datering av boplatslämningarna är inte gjord, men de kan sannolikt hänföras till stenålder (Nylén 1999b).

Kunskapsläge

Lagandalen och området kring Bolmen är rika på stenåldersboplatser, framförallt från äldre stenålder (ca 10 000 - 4000 f Kr). De kända lösfynden och boplatserna är tydligt knutna till större vattendrag och sjösystem, vilka erbjudit goda utkomstmöjligheter och färdvägar (ref). Bilden av stenåldersbebyggelsen är dock ofullständig. Nyare forskning tyder på att det kan finnas en stor mängd okända boplatser också i andra typer av terränglägen, bl a i anslutning till mindre sjöar och våtmarker (Hanlon mfl 1998, Wallin mfl 1997).

Kunskapsläget är också relativt knappt när det gäller tiden för yngre stenålder (ca 4000-1800 f Kr) och bronsålder (1800 –500 f Kr) i området. Undersökningarna i det s k Hamnedaprojektet har dock spridit ett visst ljus över denna period. Tillsammans med bl a pollenanalyser har man kunnat påvisa att det förekommit röjningsbränningar för småskalig odling och bete från den senare delen av yngre stenålder på moränhöjderna väster om Hamneda/ Lagaån. (De arkeologiska undersökningarna berörde endast områden på den höglänta moränmarken.) Enstaka boplatslämningar och gravar i form av hällkistor tyder också på att området börjat utnyttjas mer kontinuerligt under denna tid. Norr om Hamneda, i det aktuella utredningsområdet, är endast enstaka hällkistor kända. Under bronsålder tycks den höglänta moränmarken ha utnyttjats åtminstone som betesmark (Lagerås mfl i manus). Den äldre bronsålderns monumentala rösen är något rikligare representerade i utredningsområdets närhet, men överlag vet vi mycket lite om markutnyttjandet och bosättningsmönstren i området från denna tid.

Från järnåldern dominerar framför allt två typer av fornlämningar i området; fossil åkermark i form av röjningsröseområden samt höggravfält från yngre järnålder. Den tidigare nämnda uppdelningen av dessa typer motsvaras i stort av de två dominerande landskapstyperna i området, nämligen Lagandalens stenfria landskap och de omgivande höglänta moränmarkerna. Hamnedaprojektet omfattade ett flertal röjningsröselokaler och resultaten från dessa undersökningar har gett en god bild av de undersökta områdenas ålder och utnyttjande. Som tidigare nämnts tycks området ha börjat utnyttjas för odling och bete från slutet av yngre stenålder. Denna period av mer eller mindre kontinuerligt ytnyttjande tycks hålla i sig fram i förromersk järnålder (ca 2000-0 f Kr). Den andra perioden som tydligt framträder som en uttalad aktivitetsperiod är tiden mellan romersk järnålder och tidig vikingatid (ca 0-900 e Kr). Denna period utgör den tid då området utnyttjades som intensivast med bete, odling och röjningsbränder, tillsammans med den stenröjning som gett upphov till de många röjningsrösen som idag karaktäriserar dessa områden. Under tidig vikingatid tycks samtliga undersökta områden överges. Övergivandet av dessa marker tycks ske samtidigt som de stora höggravfälten nere i dalgången anläggs. Detta skeende skulle kunna spegla en bebyggelsekoncentration och odlingsexpansion i dalgången under denna tid. En alternativ hypotes skulle kunna vara att

dalgången varit relativt tätbefolkad under hela järnåldern och möjligen även ännu längre tillbaka i tiden, men att detta inte framgår av fornlämningsbilden. Landskapsutnyttjandet och bebyggelsens lägen i dalgången är dock till stora delar okänd, och det går i dagsläget inte att dra några egentliga slutsatser om markanvändningen i Lagandalen under yngre järnålder (Lagerås mfl in press, Lagerås bifogad rapport).

Liksom den vikingatida bebyggelsen längs Lagan är de tidigmedeltida bebyggelselägena också till stora delar okända. Som nämnts under föregående rubrik har dock tre mindre undersökningar under 80- och 90 talen i området påvisat lägen för tidigmedeltida bosättning. På alla tre platserna har man bland annat funnit enstaka skärvor av Östersjökeramik, vilket indikerar en bosättning från 1000-1100-tal. I Åby visade undersökningarna dessutom att gården sannolikt varit stationär på sin gårdstomt hela medeltiden igenom. I både Åby och Eka finns bevis på en förhistorisk kontinuitet genom vikingatida gravfält, men var den vikingatida bebyggelsen låg är fortfarande oklart (Åhman 1983b, Salminen 1994, Skoglund 1994).

Området kring sjön Bolmen och Lagaåns övre lopp utgör en central del av det medeltida folklandet Finnveden, som i den östra delen av länet motsvaras av centralbygden kring Växjö i folklandet Varend. I dessa båda delar av regionen återfinns de bästa jordbruksmarkerna, vilket också fått till följd att de största byarna utvecklats här (Höglin 1998). Fornlämningsbilden ser dock till stora delar olika ut i de bägge centralområdena och parallellen dem emellan blir därmed tydlig framförallt från yngre järnålder och medeltid.

UTREDNINGSSOMRÅDET

I det följande presenteras de delar av utredningen som berör det aktuella utredningsområdet. Sammanfattningarna av den agrarhistoriska analysen samt den miljöarkeologiska rekognosceringen har gjorts utifrån de analyser som utförts av Kula HB respektive Riksantikvarieämbetet UV-Syd. De bägge fullständiga rapporterna medföljer denna rapport. Beskrivningen av berörda objekt utifrån fältinventeringen följer utredningsområdet från söder till norr.

Agrarhistorisk analys i korthet

Studierna av det äldre kartmaterialet över området har visat att en mycket stor del av vägsträckningen berör områden som fungerat som utmark under historisk tid. I något fall berör utredningsområdet historisk inägomark och enstaka odlingslämningar knutna till denna. Generellt sett berör dock utredningsområdet mycket lite av bevarade strukturer knutna till en historisk markanvändning. Genomgången av kartmaterialet har dock lagt en grund för förståelsen av den historiska bebyggelseutvecklingen och markanvändningen i området.

I utredningsområdet och dess närhet finns flera huvudgårdar med medeltida ursprung, bl a Erikstad i Vittaryd sn och det omfattande Toftaholm i Döarp sn. Socknarna kring Lagaåns dalgång blir sedermera under 1600-talet föremål för en ganska omfattande säteribildning (Elgeskog 1945). Den centrala delen av dalgången präglas av ganska stora bybildningar som exempelvis byarna Berghem i Kånna sn och Flattinge i Berga sn.

Ett utmärkande drag för bebyggelsen i området är dess tydliga anknytning till utmarkerna istället för som mer brukligt är, till de mest intensivt utnyttjade delarna av inägomarken. Sannolikt är dessa bebyggelselägen relativt sent ianspråktagna och ett resultat av flyttningar från lägen längre

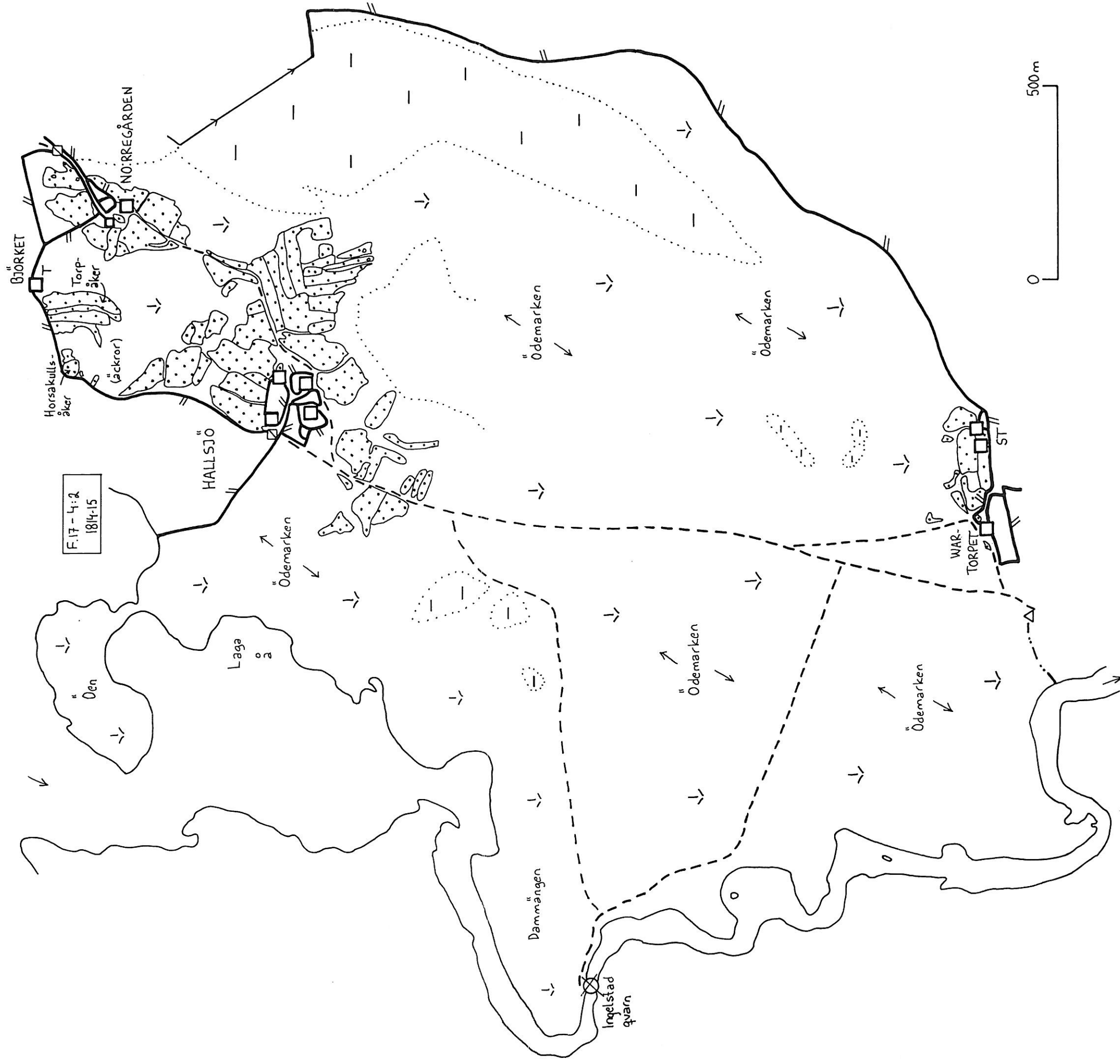
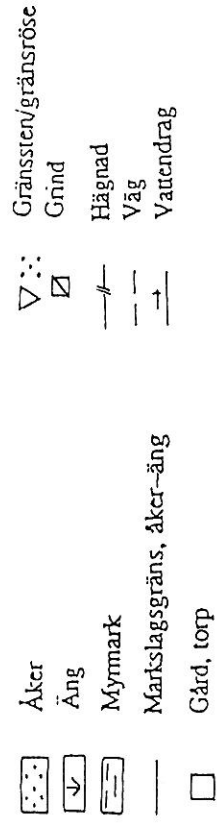

Fig.2 Historiskt kartöverlägg över Hallsjö. Skala 1:10 000.

Bebyggelsen och den centrala delen av inägomarken återfinns i norra delen av ett mycket stort inämogårde, där huvuddelen av marken utgör äng. Nästan all slättermark kallas emellertid "Ödemarken", vilket tyder på att det rör sig om trädlös och -fär man förmoda -mycket dåligt avkastande mark. Bebyggelsen är uppdelad på två områden. I norr ligger Norregården, med tomplatsen strax sydväst om dagens bebyggelse. De övriga gårdarna i byn ligger grupperade i en öppen fyrkant. Delar av åkern är tydligt bandparcellerad (Cornelid separat rapport).

in på inägorna. Orsaken är sannolikt en omsvängning i ekonomin i dessa områden med en tyngdpunktsförskjutning mot animalieproduktion. Förutom i bebyggelsens dragning mot utmarkerna antyds detta förhållande också i 1700- och 1800-talens begränsade åkerarealer samt i den mer eller mindre totala avsaknaden av skog på utmarkerna. I likhet med stora områden i Halland och nordvästra Skåne, där landskapet har karaktären av risbygd, utgörs utmarken under denna tid av vidsträckta hedar bevuxna med ljung och en del enbuskar. Avskogningen och försämringen av utmarksområdena är främst en följd av avverkning och ett hårt betestryck. Förändringen i ekonomin och landskapsutnyttjandet kan sannolikt spåras till senmedeltid, med reservation för lokala och regionala skillnader. De storskaliga förändringar som framträder i kartmaterialet när det gäller produktionsmark och bebyggelse lägen har överlag tydliga paralleller med de tidigare nämnda områdena i Halland och Skåne.

Ytterligare ett utmärkande drag för området gäller dess åkermark. Denna uppträder nämligen i utredningsområde på flera ställen i tydliga tegskiften. I de flesta fall längs utredningssträckan dominerar bandparcellformen, som t ex vid Eka i Ljungby sn och i Hallsjö, Dörarp sn (fig.2). Liksom i andra delar av södra Sverige antas denna typ av tegskifte ha sitt ursprung i ett äldre system av markindelningar. I Småland är dock andelen bevarade fossila lämningar som motsvarar tegstrukturen i kartmaterialet begränsad. I de områden där strukturer bevarats i större utsträckning, visar de dateringar som hittills gjorts en antydning till två skilda faser i parcelleringen. Den ena har sin tyngdpunkt i mellersta järnålder (Mascher 1993, Klang 1980) och den andra faller inom vikingatid/tidig medeltid (Connelid 1999).

Miljöarkeologisk rekognoscering i korthet

Den miljöarkeologiska rekognosceringen visar att det finns goda förutsättningar för eventuella kommande undersökningar av detta slag inom området. Flertalet av de torvmarker som provborrats har mäktiga och intressanta lagerföljder, och tidigare exploatering genom t ex torvtäkt och uppodling har varit begränsad. Av de nio rekognoscerade lokalerna erbjuder framför allt Eka NV (P2) och Liljedal (P5) goda förutsättningar för pollenanalytiska undersökningar av landskapsutvecklingen i Lagandalen (fig.4). Båda dess torvmarker är relativt små och bör därmed spegla markanvändningen i den närmaste omgivningen. Även med ett fokus på järnålder och historisk tid erbjuder dessa båda punkter goda förutsättningar. Bägge lokalerna har också anknytning till lämningar från yngre järnålder; i Eka det stora gravfältet och i Liljedal en runsten. Med tanke på närheten mellan provpunkten vid Eka (P2) och förekomsten av bandparcellerad åkermark som finns i kartmaterialet från Eka, skulle en pollenanalytisk undersökning här kunna belysa den bandparcellerade åkermarkens funktion och uppkomst.

På tre provpunkter finns lagerföljder som visar att förhållandena är sådana att organiskt material från eventuella boplatser kan finnas bevarat. Det gäller Berghemsmossen (P1), Ugglemossen (P8) och Danielstorp (P9). Lagerföljderna visar att Ugglemossen och mossen intill Danielstorp tidigare har varit sjövikar. Den sistnämnda punkten (P9) har dessutom potential att kunna ge information om lokala vattenståndsförändringar och Vidösterns tidigare utbredning. Detta vore av stort vetenskapligt värde inte minst när det gäller förståelsen för landskapsutnyttjande och bosättningsmönster under stenåldern.

Ytterligare två lokaler, Lagan (P6) och Hallsjövik (P7), erbjuder goda lägen för strandboplatser. Dessa lägen är dock inte övertorvade vilket begränsar möjligheterna att finna organiskt boplatsmaterial. Det kan dock finnas bevarade utkastlager utanför strandlinjen. Hallsjövik ligger dock utanför utredningsområdet och berörs därför inte av nuvarande utbyggnadsplaner.

Fältinventering

Vägen löper i den södra delen (Kånna sn) i skogsmark strax väster om Kånna och Berghem. Den passerar genom gränszonen mellan skogsmark och jordbruksmark väster om Berghem och tangerar ytterkanten av det område kring Berghem som utgör ett länsintresse för kulturmiljön framför allt på grund av två järnåldersgravfält (fig.3 ”Område A”). Vägen berör i denna sträckning ett antal fornlämningar i form av mindre områden med fossil åkermark. Dessutom berörs ett antal odlingslämningar av sentida karaktär, t ex ett par stentippar.

Väster om Ljungby (Ljungby sn) löper vägen i bebyggelsens västra kant genom ett omväxlande öppet och skogsbevuxet landskap. Vägsträckningen berör i detta område två gravfält från yngre järnålder med höga upplevelsemässiga värden. I anslutning till ett av dessa (objekt 6) berörs även ett möjligt boplatsläge. Intill det andra gravfältet (objekt 8) vid Eka berör vägen även ett par områden med fossil åkermark. Det ena av dessa har en direkt rumslig anknytning till gravfältet. Strax väster om utredningsområdet vid Eka finns även en boplatz från yngre bronsålder samt den tidigmedeltida byn Eka belagda genom arkeologiska undersökningar. Området kring Eka utgör som helhet en komplex fornlämningsmiljö med stor vetenskaplig potential i det att ett långt kontinuerligt utnyttjande kan påvisas. I området berörs även odlingslämningar av sentida karaktär tillhörande den historiska odlingen vid Eka.

Mellan Ljungby och Berga löper vägen genom blockrik skogsmark som under 17- och 1800-talen helt och hållet utgjordes av utmark tillhörande byarna Össlöv och Trotteslöv. Inom denna sträckning berörs inga fornlämningar eller kulturmiljöer av särskilt värde.

Strax norr om Berga (Berga och Dörarp sn) korsar vägen ådalen. I detta område, som till stora delar utgörs av sedimentjordar, berör utredningsområdet ett antal möjliga boplatslägen. Exempelvis finns ett antal bra lägen ur topografisk och strategisk synpunkt på ömse sidor om Lagaån där denna korsas av vägen. Strax norr om ån berör vägen en gränsvall, en ovanlig men sannolikt sentida lämning. I området berörs även en lokal med fossil åkermark som tillhör ett fornlämningskomplex som sträcker sig ner mot Berga kyrka i sydöst. Området är till stora delar förstört av grustäkter, men har tidigare innehållit sammanlagt ett par gravfält och ensamliggande gravar förutom områden med fossil åker.

Norr om ådalen (Dörarp sn) löper vägen återigen framför allt genom skogsklädd moränmark. Vägen berör här ett tiotal områden med fossil åkermark. De berörda områdena är i de flesta fall förhållandevis små och berörs endast i sina ytterområden av vägsträckningen. Ett större område med fossil åker berörs (objekt 24).

Vid Hallsjö går vägen delvis i öppen mark och berör den västra delen av riksintresseområdet för kulturmiljö vid Hallsjö (fig.3 område B). I riksintresseområdet finns tre järnåldersgravfält varav det ena berörs direkt av utredningsområdet, en medeltida kyrkoruin, en medeltida bytomt och offerkällor. Fornlämningsmiljön som helhet har höga upplevelsemässiga värden vilket gör området mycket känsligt ur kulturmiljöhistorisk synpunkt.

Stora delar av det berörda området i Dörarp socken har i historisk tid präglats av närheten till huvudgården Toftaholm med ett ursprung i medeltid. I området finns en omfattande torpbebyggelse som hört till huvudgården eller till något av de säterier som etablerades under 1600-talet. Vägen passerar till största del genom marker som under historisk tid fungerat som slåttermark eller utmark. På enstaka ställen löper vägen dock genom eller mycket nära några av de underlydande gårdarnas inägoområden. Det är framför allt vid Bondetorp/Bäckatorp som ett

antal äldre åkerytor berörs av vägbreddningen (objekt 25). Bebyggelselägena till dessa enheter är belagda i kartmaterialet från 1700-tal och räknas därmed som fornlämning. Bebyggelselägena berörs dock inte direkt av utredningsområdet.

Utredningsområdet passerar i sin norra del strax väster respektive öster om två större torvmarker. Den miljöarkeologiska undersökningen har visat att torvmarkerna tidigare varit sjöar eller sjövikar. Då vägen passerar i kanten på de forna vikarna finns anledning att här förvänta sig övertorvade strandboplatser från stenålder. Detta rör framförallt Ugglemossen, då den nuvarande vägsträckningen intill den nordligare torvmarken går just i den äldre strandzonen och därmed till större del förstört förutsättningarna att finna bevarade lämningar. Vid Ugglemossen faller de möjliga boplatslägena till största del inom det stora område med fossil åkermark som markerats här (objekt 24). Vid Bondetorp/Bäckatorp (objekt 25) tangeras även ett par boplatslägen i passagen mellan de bäge torvmarkerna. Våtmarksboplatser i lägen som ovan nämnda kan innehålla bevarat organiskt material och har således ett högt vetenskapligt värde.

KONSEKVENSER OCH FÖRSLAG TILL FORTSATTA ÅTGÄRDER

Då utredningen gäller breddning av redan befintlig väg blir konsekvenserna för kulturmiljön i stort relativt begränsade. De stora konsekvenserna har så att säga redan skett i och med nuvarande väg. Trots detta berörs ett antal miljöer och fornlämningar. Konsekvenserna för fornlämningsmiljöerna består i direkt förstörelse av delar av enskilda fornlämningar, men även i intrång i samlade fornlämningskomplex med flera typer av lämningar.

Värdefulla kulturmiljöer

Vid *Berghem* i Kånna sn (område A) skulle en breddning på östra sidan om vägen innebära ett intrång i de öppna markerna inom länsintresset. Trots att konsekvenserna för kulturmiljön blir begränsade är en breddning på den västra sidan, så som är föreslaget i Vägverkets förstudie, att föredra.

Vid *Eka* i Ljungby sn berör utredningsområdet delar av ett fornlämningskomplex med ett yngre järnåldersgravfält, fossil åkermark samt boplatslämningar (objekt 8-9). Gravfältet ligger även i dagsläget mycket nära vägen, särskilt i den norra delen. En breddning av vägen på gravfältssidan skulle i än högre utsträckning förstärka intrycket att gravfältet är omgärdat av motorväg. För att undvika gravfältet föreslås en breddning av vägen på västra sidan. Om exploatering inte kan undvikas kan arkeologiska insatser i första hand i form av kartering och förundersökning av den fossila åkermarken komma att bli nödvändiga.

Vägsträckningen förbi riksintresseområdet vid *Hallsjö* i Dörarp sn (område B) är mycket känslig. En breddning på östra sidan om nuvarande väg skulle kraftigt skada de upplevelsemässiga värdena som finns knutna framför allt till gravfälten och den medeltida kyrkoruinen.

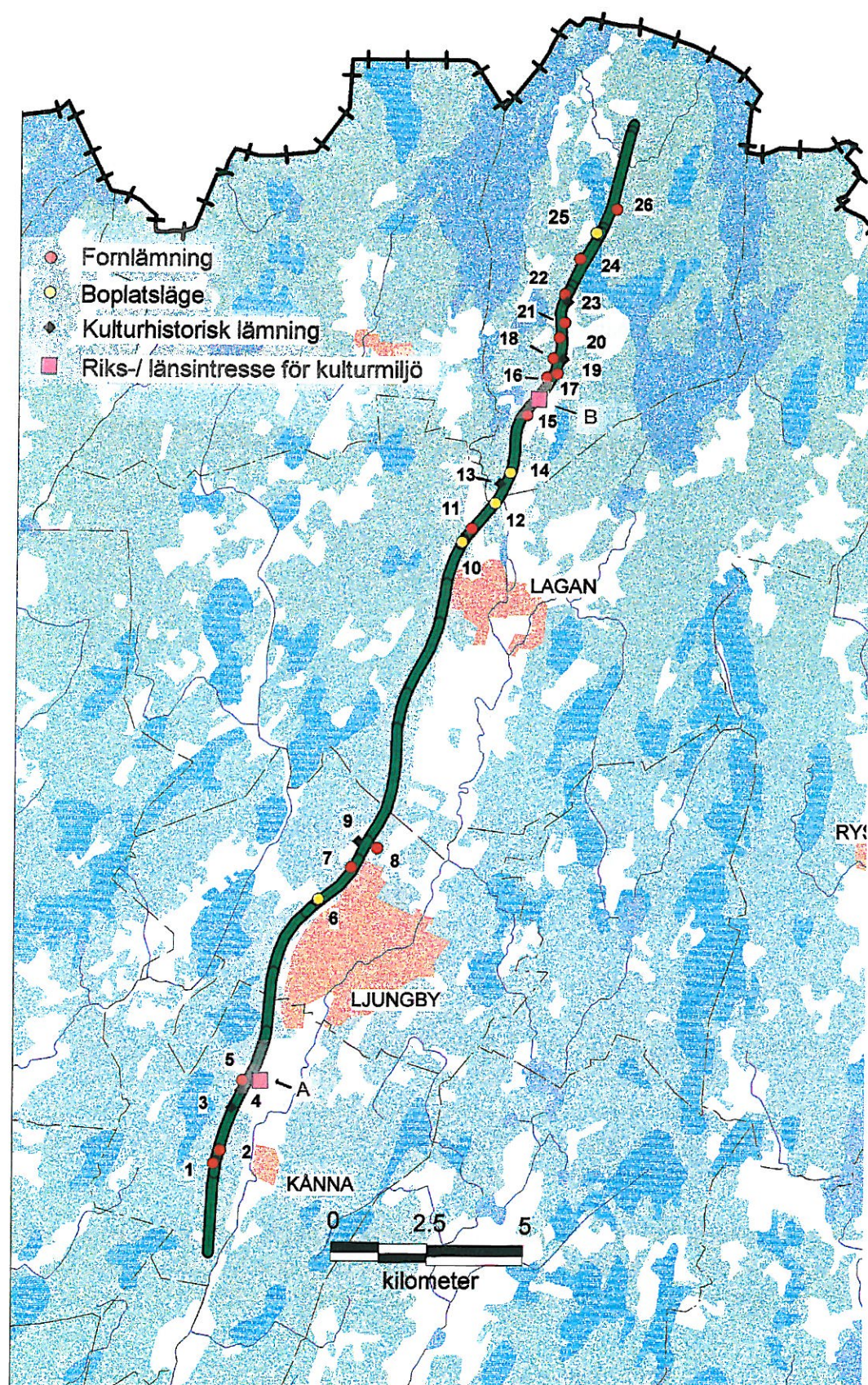

Fig3 Utredningsområdet med objekt och värdefulla kulturmiljöer markerade.

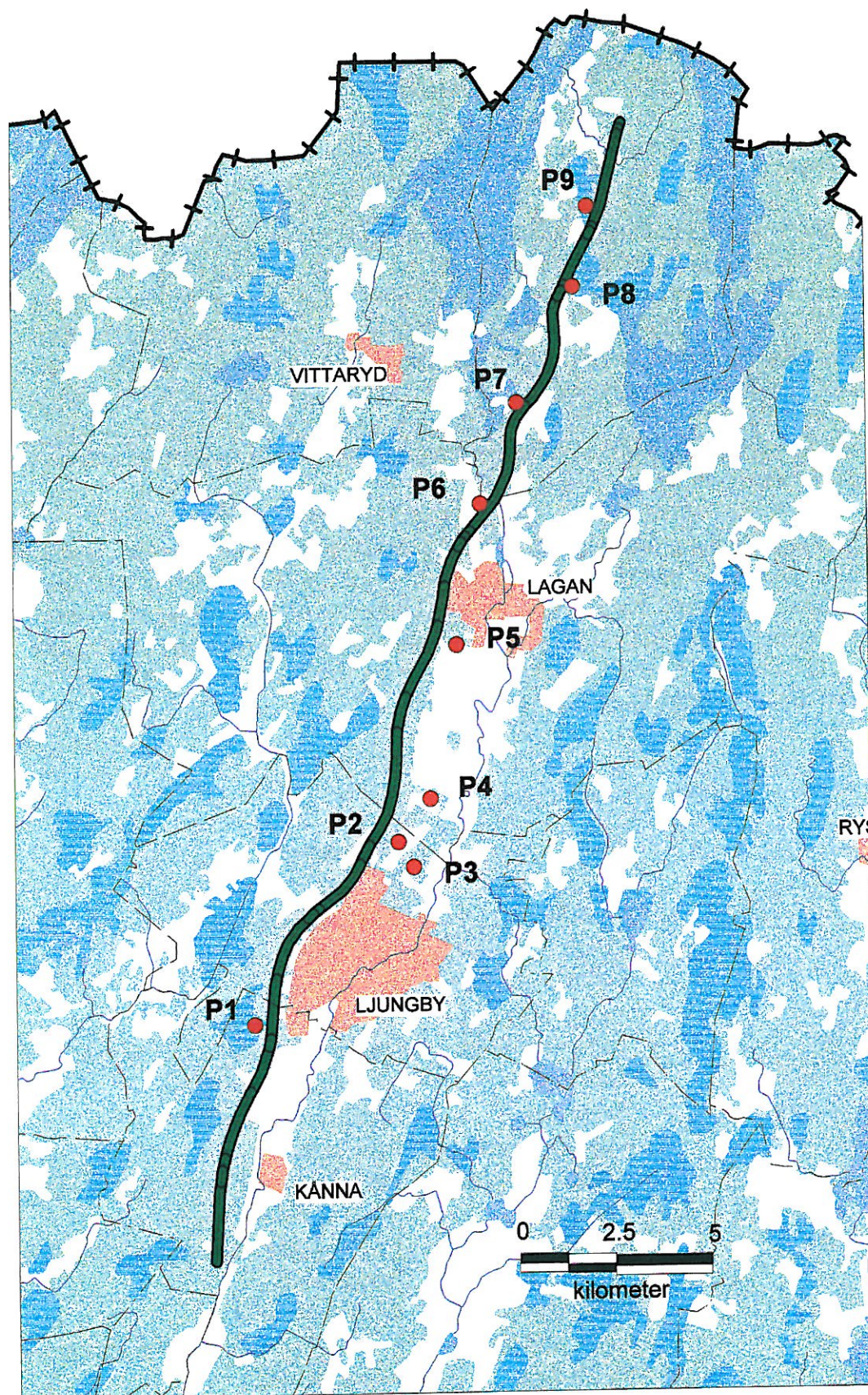

Fig.4 Aktuell vägsträcka med miljöarkeologiska provtagningspunkter markerade.

Vägsträckningen förbi riksintresseområdet vid *Hallsjö* i Dörarp sn (område B) är mycket känslig. En breddning på östra sidan om nuvarande väg skulle kraftigt skada de upplevelsemässiga värdena som finns knutna framför allt till gravfälten och den medeltida kyrkoruinen. Museets uppfattning är att en breddning på västra sidan är att föredra. Om exploatering inte kan undvikas kan vidare arkeologiska åtgärder i form av förundersökning komma att bli nödvändiga.

Enskilda objekt

För de enskilda *fornlämningsobjekten* gäller att dessa i ett första skede kan komma att bli föremål för en arkeologisk förundersökning. Beslut om förundersökning tas av länsstyrelsen. När det gäller fossil åkermark brukar förundersökningen föregås av en kartering av rösen för att möjliggöra en bättre uppfattning om åkermarkens organisation, antalet rösen, storlek, täthet osv. Ibland kan karteringen omfatta en större del av fornlämningen än den del som direkt berörs av arbetsområdet. När det gäller boplatslägen, vars fornlämningsstatus ännu är oklar, krävs en andra arkeologisk utredningsetapp med markingrepp för att kunna avgöra om läget innehåller boplatslämningar eller ej. Markingreppen sker antingen i form av sökschakt med maskin eller i form av handgrävda provrutor.

De *kulturhistoriska lämningarna* utgör många gånger karaktärsskapande element i landskapet. De objekt som berörs i den nu aktuella utredningen är i de flesta fall enskilda objekt nära den nuvarande vägen, som redan i dagsläget ligger i uppsplittrade miljöer. Överlag anses inte de nu berörda lämningarna av detta slag kräva ytterligare åtgärder före ett eventuellt borttagande. Endast för en lämning, en gränsvall (objekt13), föreslås en fotodokumentation före ett borttagande, eftersom anläggningen är så pass ovanlig.

Fig 5. Tabell med berörda objekt längs utredningsområdet.

Objekt Typ		Status	Åtgärdsförslag
1	Fossil åker	Fornlämning	Kartering, förundersökning
2	Fossil åker	Fornlämning	Kartering, förundersökning
3	Stentipp	Kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
4	Stenmur mm.	Kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
5	Fossil åkermark	Fornlämning	Kartering, förundersökning
6	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredning etapp II i form av provschaktning
7	Fossil åkermark	Fornlämning	Kartering, förundersökning
8	Fossil åkermark	Fornlämning	Kartering, förundersökning
9	Stenmurar mm	Kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
10	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredning etapp II i form av provschaktning
11	Fossil åkermark	Fornlämning	Kartering, förundersökning
12	Boplatslägen	Möjlig fornlämning	Utredning etapp II i form av provschaktning, handgrävning
13	Gränsvall	Kulturhistorisk lämning	Fotodokumentation
14	Boplatsläge	Möjlig fornlämning	Utredning etapp II i form av provschaktning
15	Gravfält	Fornlämning	Förundersökning
16	Fossil åkermark	Fornlämning	Kartering, förundersökning
17	Fossil åkermark	Fornlämning	Kartering, förundersökning
18	Fossil åkermark	Fornlämning	Kartering, förundersökning
19	Sentida odlingsrösen mm	Kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd

20	Fossil åkermark	Fornlämning	Kartering, förundersökning
21	Fossil åkermark	Fornlämning	Kartering, förundersökning
22	Stenmurar mm	Kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
23	Fossil åkermark	Fornlämning	Kartering, förundersökning
24	Fossil åkermark, röse/ boplatslägen	Fornlämning/ Möjlig fornlämning	Kartering, förundersökning/ Utredning etapp II i form av provschaktning
25	Boplatslägen/sentida odlingsrösen mm	Möjlig fornlämning/ Kulturhistorisk lämning	Utredning etapp II i form av provschaktning/ Ingen åtgärd
26	Fossil åkermark	Fornlämning	Kartering, förundersökning

Miljöarkeologi

Som en del av eventuella fortsatta arkeologiska undersökningar längs vägsträckan bör den miljöarkeologiska rekognosceringen fördjupas med stratigrafiska undersökningar, översiktliga analyser och provschaktning.

Beträffande de två lokalerna Eka NV (P2) och Liljedal (P5), bör en slutlig bedömning av deras potential för pollenanalytiska undersökningar grundas på rekognoscerande analyser och ¹⁴C-analyser.

I Berghemsmossen (P1), Ugglemossen (P8) och Danielstorp (P9), kan mer omfattande provborrningar och eventuella utredningsschaktningar klargöra vilka miljöer och lager som kommer att beröras av exploateringen. Det kan också vara lämpligt att redan i ett utredningsskede ¹⁴C-analysera stratigrafiska nivåer på dessa lokaler, framför allt i syfte att datera igenväxningen.

Beroende på exploateringsområdets exakta avgränsning kan sökschaktning bli aktuell på lokalerna Lagan (P6) och Hallsjövik (P7).

FORTSATTA ANALYSER OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Resultaten från det tidigare nämnda Hamnedaprojektet bildar, tillsammans med den utförligare fornlämningsbild som den reviderade fornminnesinventeringen i området nyligen gett, en utgångspunkt för de frågeställningar som skulle kunna användas inför eventuella kommande undersökningar längs den aktuella delen av väg E4. För att bredda resultaten från dylika arbeten förutsätts en fortsatt kombination av de rent arkeologiska undersökningarna, miljöarkeologiska studier och landskapshistoriska undersökningar.

Som ett centralt problem framstår relationen under olika tider mellan människans utnyttjande av de två landskapstyperna i området, d v s moränområdena respektive de mer centrala delarna av ådalen. Många frågor kan belysas, som till exempel landskapets och samhällets organisation, förhållandet mellan centrum och periferi, den historiska bygdens etablering, kommunikationer mm.

Sammantaget har utredningen också kunnat visa att det finns förutsättningar att lägga an flera perspektiv på själva dalgångens utveckling, såväl långsiktiga som mer specifika. Indikationer på storskaliga förändringar inom markanvändning och bebyggelsestruktur har exempelvis påvisats

genom analysen av äldre lantmäteriakter. I dalgången finns också flera lämpliga lokaler för pollenanalytiska undersökningar av vegetationens och markanvändningens långsiktiga utveckling. Som mer specifika frågeställningar kan nämnas det förhistoriska odlingssystemets förändring över tiden och då i synnerhet den förmodade övergången mellan rösebrukandet och det tegskifte i form av bandparceller som kunnat påvisas i kartmaterialet. Särskilt lämplig för denna studie är lokalen vid Eka i Ljungby sn.

Likheterna mellan det historiska landskapet i dalgången och det i Halland och nordvästra Skåne är påtaglig och kan sannolikt föras långt tillbaka i tiden. I ett fortsatt arbete finns således viktig referenskunskap att inhämta från dessa områden. Lokalt präglade pollenspektra kan användas för att spegla den senare historiska utvecklingen med avskogning och bebyggelselägenas förflyttning. En annan intressant frågeställning värd att studera är landskapsutvecklingen kring Toftaholm. En lokal pollenanalys från något av de senare rå- och rörstorpen i utredningsområdets närhet kan användas för att studera effekterna av huvudgårdens etablering under medeltid. Har de i flera fall granska stora torpen en äldre historia och hur förändrades driften och landskapet i samband med säteribildningen?

Ett annat problemområde gäller den äldre stenålderns landskap och bosättningsmönster i området. Kombinerade pollenanalytiska och arkeologiska undersökningar skulle, i synnerhet i utredningssträckans norra delar, kunna ge en insikt i sjöarnas och vattendragens forna utbredning och förekomsten av eventuella boplatser och bosättningsmönster.

Flera av de frågeställningar och problemområden som tagits upp här har hög potential att bidra med kunskap och förståelse för människans utnyttjande av området. I några fall skulle dessa vara möjliga att bedriva som bredare och mer självständiga studier i ett eventuellt senare skede av undersökningarna, trots att själva platserna inte faller inom det begränsade utredningsområdet. Detta skulle t ex kunna gälla studier kring stenålder i det aktuella området, och då framför allt mesolitisk tid.

SAMMANFATTNING

Smålands museum har på uppdrag av Vägverket Region Sydöst utfört en kulturmiljöutredning/ arkeologisk utredning etapp I längs med väg E4, delen Ljungby –Toftanäs. Arbetet har skett i samarbete med Kula HB och Riksantikvarieämbetet UV-Syd. Syftet har varit att utvärdera arbetsföretagets konsekvenser för den kulturhistoriska miljön samt att fastställa förekomsten av synliga fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar samt lägen där fornlämningar kan finnas dolda under mark, inom det aktuella utredningsområdet.

Området kring Lagans övre lopp utgör ett av länets centralområden med en lång kontinuerlig bosättning. I dalgången, som utredningsområdet delvis passerar i sin mellersta del, domineras fornlämningsbilden av de många höggravfälten från yngre järnålder. Norr och söder därom löper vägen genom moränmarker, där den dominerande fornlämningstypen är fossil åkermark i form av områden med röjningsrösen. Ett flertal lämningar av detta slag berörs direkt av utredningsområdet. Längs med vägsträckan berörs även ett antal möjliga boplatslägen. Utredningsområdet berör dessutom ett länsintresse och ett riksintresse för kulturmiljövården. I synnerhet riksintresseområdet i Hallsjö lyfts i utredningen fram som ett kulturhistoriskt mycket känsligt område.

Den agrarhistoriska analysen har lyft fram ett antal karaktäristiska drag för området, vilka leder till frågeställningar som kan kopplas till eventuella fortsatta undersökningar.

Den miljöarkeologiska undersökningen har visat att det finns goda förutsättningar för pollenanalytiska studier i det berörda området, som även de kan kopplas till eventuella fortsatta arkeologiska undersökningar.

För de fornlämningar som berörs av en eventuell exploatering kan vidare arkeologiska åtgärder i form av förundersökning bli aktuella. Det kan i vissa fall bli nödvändigt att förundersökningen föregås av en kartering av hela eller delar av fornlämningen. För de möjliga boplatslägena, vars fornlämningsstatus fortfarande är oklar, föreslås en arkeologisk utredning etapp II i form av sökschaktning. De kulturhistoriska lämningar som tas upp i utredningen är inte att betrakta som fornlämningar, och kräver endast i något enstaka fall en vidare antikvariska åtgärder före ett eventuellt borttagande.

REFERENSER

Tryckta källor

Connelid, P. 1999 Halländskt odlingslandskap under tusen år i historisk-geografisk belysning. *Från Absalon till Järnmölle och Galtabäck* (Olsson, S-O. red.) Rapport från konferensen ”Tvååker för 800 år sedan: jordbruk, järn, handel och sjöfart” den 17-19 oktober 1997. CSK, Högskolan i Halmstad.

Hanlon, C., Prahl, G. 1998. Stenåldersprojekt Ryd. Lösfyndsinventering av Almundsryds socken. *Smålands museum rapport 1998:4*.

Historia för framtiden. Kulturminnesvårdsprogram för Kronobergs län. *Kronobergsboken 1981*.

Höglin, S. 1998 Agrarhistorisk landskapsanalys Länsöversikt Kronobergs län. *Landskapsprojektet rapport 1998:1*

Högrell, L. 1999 Kulturmiljöutredning. Inför vattenledningsutbyggnad Hallsjö-Växjö. *Smålands museum rapport 1999:28*.

Klang, L. 1980 Sävsjö och Granhult i Uppvidinge härad – exempel på fossila kulturlandskap. *Kronobergsboken 1979-1980*.

Kronobergs natur. 1998 Naturvårdsprogram för Kronobergs län. Länsstyrelsen i Kronobergs län.

Mascher, C. 1993 *Förhistoriska markindelningar och röjningsröseområden i Västsveriges skogsbygder*. Kulturgeografiskt seminarium 2/93. Stockholms universitet.

Lagerås, P. Regnell, J., Regnell, M. (manus) Järnålderns odlingssystem och landskapets långsiktiga förändring. Hamnedas röjningsröseområden ur ett paleoekologiskt perspektiv. (prel. titel)

Nilsson, L. 1991 Rapport Grav och fossilt kulturlandskap Åby 1:16, Berga sn Småland *Smålands museum Kulturhistorisk undersökning 34*

Nylén, A. 1999a Arkeologisk utredning etapp I. Lagans golfklubb. *Smålands museum rapport 1999:6*

-1999b Arkeologisk utredning etapp II. Lagans golfklubb. *Smålands museum rapport 1999:14*

Salminen, L. 1994 Arkeologisk utredning inför planerad byggnation av bostäder på Åby 3:36, Berga sn, innefattande Åby Södregård. *Smålands museum rapport*.

Skoglund, P. 1994 Arkeologisk förundersökning Eka by Ljungby sn, Ljungby kommun. *Smålands museum rapport*.

Torstensdotter Åhlin, I., Skoglund, P., Munkeberg, B-A., Gustafsson, P. 1998 Röjningsrösen och gravar i Hamneda socken. *Rapport UV Syd 1998:2, Smålands museum rapport 1998:1*

Wallin,L., Olsson, M., Connelid,P., Kartsen, P., Knarrström, B., Mattisson, M., Olsson, M., Skansjö, S. 1997. Arkeologisk utredning från Örkelljunga till länsgränsen. *UV-Syd rappot 1997*

Åhman, E. 1983a Rapport Gravfält, förromersk järnålder Hulan 1:10 och 1:29, Berga socken Småland. *Smålands museum Kulturhistorisk undersökning 21*

-1983b Rapport Boplats, vikingatid/medeltid Kyrkogården Hulan 1:22 Berga socken, Småland. *Smålands museum Kulturhistorisk undersökning 23*

Otryckta källor

Anderbjörk, J.E. 1949 Arkeologisk undersökning Trotteslöv, Kittakull. Smålands museum dnr 276-49. Smålands museum topografiska arkivet.

Wibbling, C. 1982 Arkeologisk undersökning och besiktning Falnaveka 4:5, Sunnagård. Smålands museum dnr 110-264-55. Smålands museum topografiska arkivet.

Kartmaterial

Topografiska kartan
4D Markaryd NO
5D Värnamo SO

Jordartskartan
5D Värnamo SO
Ekonomiska kartan
5D 2h Berga
5D 0g Kvänslöv
5D 3i Dörarp
4D 9g Kånna
4D 8g Bäck
5D 4i Toftaholm
5D 1h Össlöv
5D 2i Hulje
5D 0h Ljungby

Arkiv

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister
Smålands museums topografiska arkiv
Smålands museums fyndkatalog

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Smålands museum dnr:
110-72/99

Vägverket Region Sydösts beteckning:
PP20-A 99:820

Projektledare, Smålands museum:
Alexandra Nylén

Miljöarkeologisk analys:
Per Lagerås, Riksantikvarieämbetet, byrån för arkeologiska undersökningar UV-Syd

Agrarhistorisk analys:
Pär Connelid, Kula HB

BILAGA

DETALJERAD REDOVISNING AV OBJEKT OCH VÄRDEFULLA KULTURMILJÖER

I följande redovisning presenteras de värdefulla kulturmiljöer och de enskilda objekt som berörs av det aktuella utredningsområdet. Utredningsområdet löper på 50 m på vardera sida om nuvarande väg E4, vilken på kartutsnittet är markerad med en kraftig linje. De enskilda objekten visas på kartutsnitt i skala 1: 10 000.

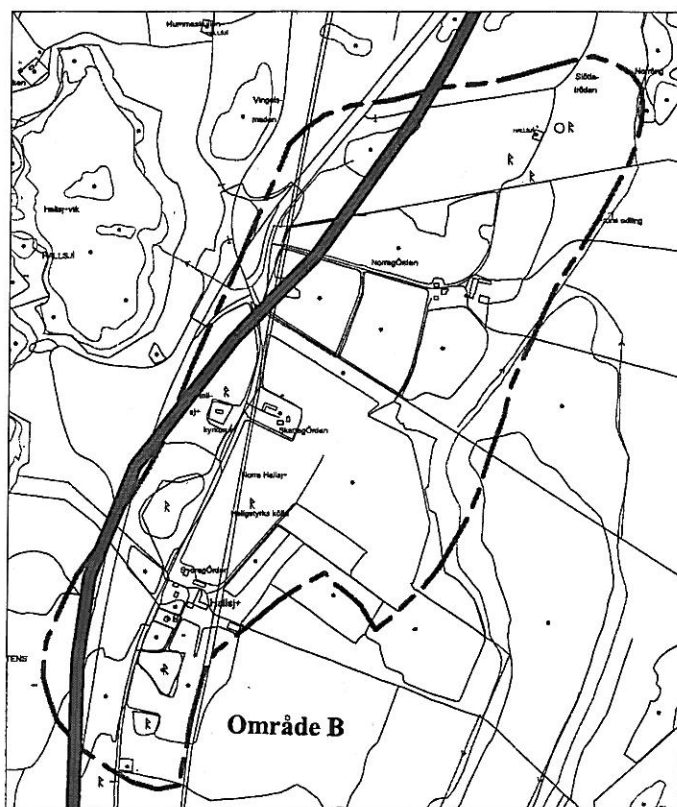
Inom de områden med fossil åkermark där risken för dolda boplatslämningar bedömts vara särskilt stor har detta nämnts i beskrivningen. Dolda lämningar kan dock inte uteslutas inom övriga områden med fossil åkermark.

Område A
Berghem, Kånna sn

Inom området finns två höggravfält från järnålder. Det största gravfältet, Kåna högar (RAÄ 24), består av närmare 300 gravar. I samband med arkeologiska undersökningar har även kristna gravsättningar påvisats i gravfältets ytterkant.

Gårdarna i byn Berghem har ålderdomliga namnformer av 1600-talskaraktär. Bebyggelsen är utspridd i landskapet som ett resultat av laga skiftet 1861.

Område B

Hallsjö, Dörarp sn

Hallsjö uppvisar lång kontinuitet i bebyggelsen, från bronsålder till nutid. I området finns förutom tre större bronsåldersrösen även tre gravfält från yngre järnålder med sammanlagt ca 150 gravar (RAÄ 5, 7 och 9).

Hallsjö var under en kort period en egen annexsocken under först Vittaryd, sedan Dörarp. Kyrkan, som ligger strax norr om det största gravfältet, uppfördes troligen under 1300-tal. Ruinen efter denna utgör fast fornlämning (RAÄ 11). Till fast fornlämning räknas även den gamla bytomten som ligger öster om kyrkan, i dagens åkermark (RAÄ 133). Strax söder om bytomten finns dessutom två källor, varav den ena med namnet Helga styrks källa (RAÄ 134) (jfr Högrell 1999).

Berörda objekt

Objekt 1 Kåna sn

Typ av lämning: Fossil åkermark, RAÄ 65 (fornlämning)

Fossil åkermark (350x120-180 m N-S) bestående av ca 100 röjningsrösen. Dessa är 3-5 m i diameter och 0,2-0,4 m höga bestående av 0,2-0,3 m stora stenar. Den berörda delen utgörs av en östsluttning och den fossila åkermarkens utkant. Ungefär ett tjugotal rösen berörs direkt av utredningsområdet. Området ligger i skogsmark.

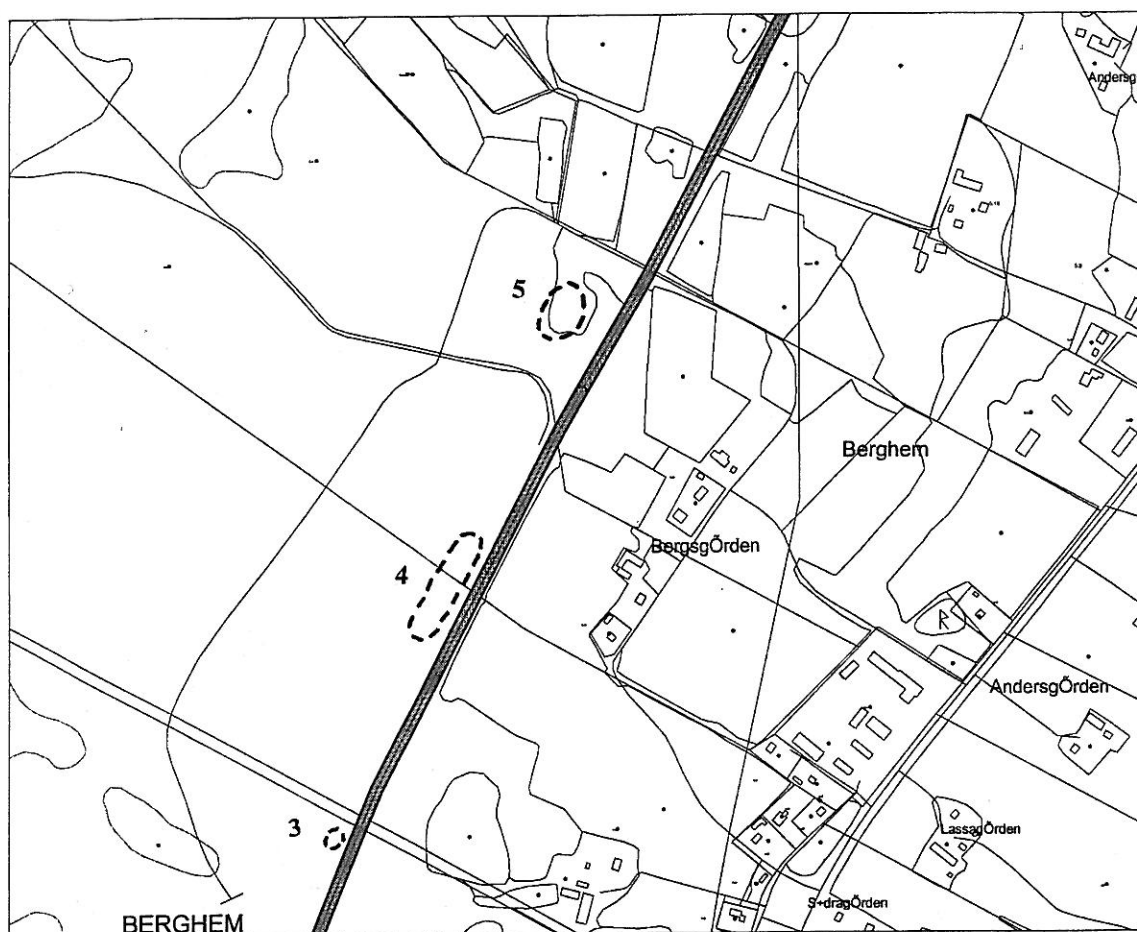
Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska insatser i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga.

Objekt 2 Kåna sn

Typ av lämning: Fossil åkermark, RAÄ 85 (fornlämning)

Fossil åkermark (600x100-200 m NÖ-SV) bestående av ca 150 röjningsrösen. Dessa är 4-6 m i diameter och 0,3-0,5 m höga. Något osäker utbredning p g a av otjänligt väder vid inventeringstillfället. Endast enstaka rösen berörs av utredningsområdet. Marken närmast viltstängslet blockig och bitvis sank. Området ligger i skogsmark.

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska insatser i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga.

Objekt 3 Kåna sn

Typ av lämning: Stentipp, odlingslämning (kulturhistorisk lämning)

Stentipp, närmast rund, ca 16 m i diameter och 0,5-1,5 m hög. Stenmaterialet är mycket varierat, från 0,3-0,4 m upp till block med en storlek av 1,2-2 m. Stentippen ligger i en flack östsluttning i gränzonen mot den öppna jordbruksmarken. Den omgivande marken är storblockig och bitvis sank.

Förslag till åtgärd: Ingen vidare antikvarisk åtgärd.

Objekt 4 Kåna sn

Typ av lämning: Stenmurar, sentida odlingslämning (kulturhistorisk lämning)

Stenmurar i gränzonen till nuvarande jordbruksmark. Dessutom en förmodad stensatt åkerkant till numera övergiven och planterad åker. Åkerkanten löper i NÖ-SV riktning och är ca 75 m lång.

Förslag till åtgärd: Ingen vidare antikvarisk åtgärd.

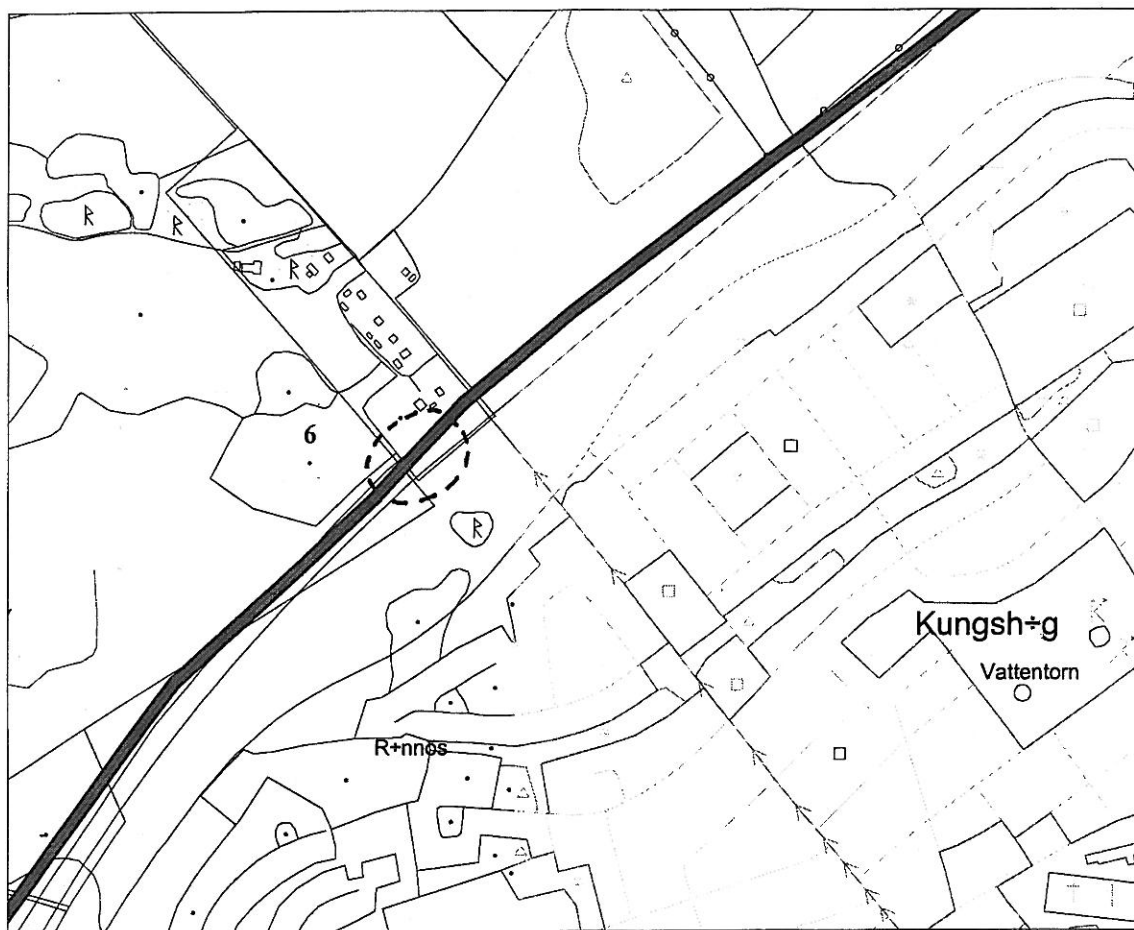
Objektet 5 Kåna sn

Typ av lämning: Fossil åkermark, RAÄ 126 (fornlämning) samt stentipp (kulturhistorisk lämning)

Fossil åkermark bestående av ett tiotal röjningsrösen, ca 2 m i diameter och 0,1-0,2 m höga, övertorvade. Omgivande mark utgörs av äldre betesmark och rösenas ålder är något oklar. Området var svårt att avgränsa vid besökstillfället på ett tunnare snötäcke. Marken strax väster om platsen utgörs av stenröjd, numera igenplanterad mark. Det är möjligt att röjningsrösen förekommit även där. Området ligger på gränsen till utredningsområdet.

Ca 50 m NO om röjningsrösen ligger en stentipp, närmast rektangulär ca 10 x 5 m (Ö-V) och 1-15 m hög. Stenmaterialet är varierat.

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska insatser i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga.

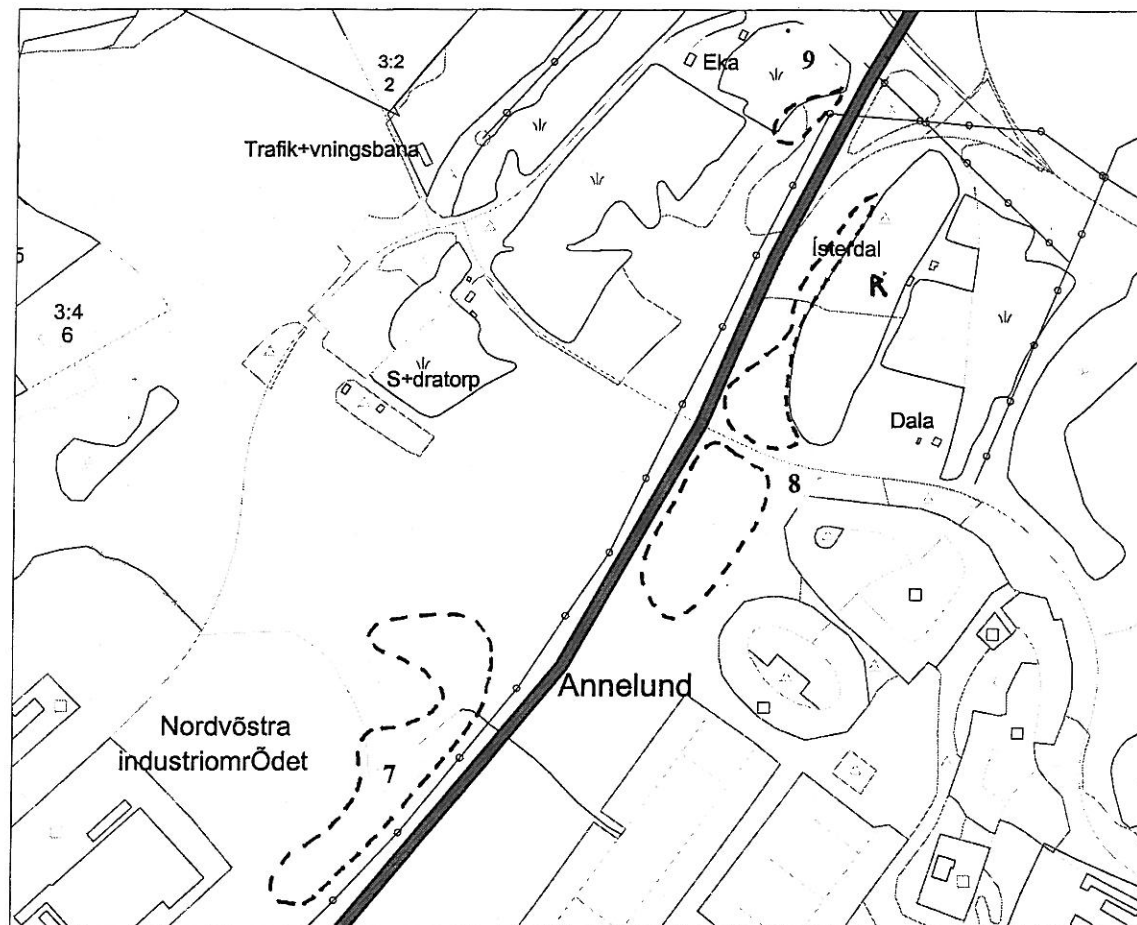

Objekt 6 Ljungby sn

Typ av lämning: Boplatsläge (möjlig fornlämning), närhet till gravfält RAÄ 48 (fornlämning)

Boplatsläge intill RAÄ 48, ett höggravfält. Boplatsläget utgörs av en svag förhöjning strax nordväst om gravfältet. På västra sidan om vägen är marken till största delen uppodlad, medan marken öster om vägen är övergiven ängsmark, numera bevuxen med gräs och buskar. Utredningsområdet på den östra sidan om vägen ligger mycket nära gravfältet och inom fornlämningens skyddszon. Gravfältet har höga upplevelsemässiga värden.

Förslag till åtgärd: För boplatsläget föreslås en utredning etapp II i form av sökschaktsgrävning med avseende på boplatslämningar. För att undvika gravfältet föreslås en breddning av vägen på västra sidan. Gravfältets upplevelsemässiga värden skulle påverkas mycket negativt av en breddning på östra sidan, då vägen i detta fall kommer att löpa mindre än 50 m från gravfältet.

Objekt 7 Ljungby sn

Typ av lämning: Fossil åkermark RAÄ 119 (fornlämning)

Fossil åkermark, ca 450 x 50-150 m (NO-SV), bestående av ca 50 röjningsrösen, 2-3 m i diameter och 0,2-0,3 m höga, delvis övermossade. Området ligger på en flack moränhöjd i skogsmark som i öster gränsar till en kraftledningsgata som löper längs med vägens sträckning. Utredningsområdet tangerar fornlämningens östra begränsning och endast ett fåtal rösen berörs direkt. Markytan söder om fornlämningen är urschaktad.

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska insatser i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga.

Objekt 8 Ljungby sn

Typ av lämning: Fossil åkermark RAÄ 120 (fornlämning), närhet till gravfält RAÄ 22 (fornlämning)

Fossil åkermark, ca 600 x 20-100 m (N-S), bestående av minst 100 röjningsrösen, 2-6 m i diameter och 0,2-0,5 m höga av 0,2-0,3 m stora stenar, övermossade. Området ligger på en flack

moränhöjd, till största delen i skogsmark Området delas av en väg. Den norra delen ligger i öppen mark och gränsar till RAÄ 22, ett långsträckt gravfält med ca 70 högar. Här följer röjningsröseområdet gravfältets västra kant. I områdets nordligaste del är en stenvall, ca 10 m lång (NÖ-SV), 1,2 m bred och 0,2-0,3 m hög, uppbyggd av 0,1-0,4 m stora stenar. Stenvallens ålder är oklar. Gravfältet är ett av de större i trakten och har höga upplevelsemässiga värden.

Förslag till åtgärd: För att undvika gravfältet föreslås en breddning av vägen på västra sidan. Gravfältet ligger även i dagsläget mycket nära vägen, särskilt i den norra delen. Om exploatering inte kan undvikas på östra sidan kan arkeologiska insatser i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga. Vid en förundersökning bör sökschaktsgrävning efter boplatslämningar göras inom den fossila åkermarken. Intill gravfältet bör sökschaktas efter eventuella lämningar efter andra aktiviteter som kan ha samband med detta.

Objekt 9 Ljungby sn

Typ av lämning: Stenmurar och odlingsrösen (kulturhistorisk lämning)

Utredningsområdet tangerar utkanten på ett mindre område med odlingsspår i form av stenmurar och odlingsrösen intill Ekas jordbruksmarker. Odlingsrösen är upp till ca 1 m höga och ger ett sentida intryck. Området är idag delvis betat och genomkorsas av sankstråk och breda diken. Området har tidigare varit föremål för en arkeologisk utredning (Salminen 1993). Enligt det äldre kartmaterialet löper vägen genom utmark.

Förslag till åtgärd: Ingen vidare antikvarisk åtgärd.

Objekt 10 Berga sn

Typ av lämning: Boplatsläge (möjlig fornlämning)

Boplatsläge på flack höjd samt nordöstsluttning mot mindre vattendrag, Skatebäck. Vid en arkeologisk utredning etapp II strax väster om utredningsområdet för E4 påträffades rester av en boplats (RAÄ 184) med trolig datering till stenålder (Smålands museum rapport 1999:14). Strax öster om det då aktuella utredningsområdet, och gränsande till det nu aktuella utredningsområdet, påträffades tre flintavslag i en markskada. Jordarten utgörs av morän med inslag av isälvsavlagringar.

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas föreslås en arkeologisk utredning etapp II i form av sökschaktsgrävning efter boplatslämningar.

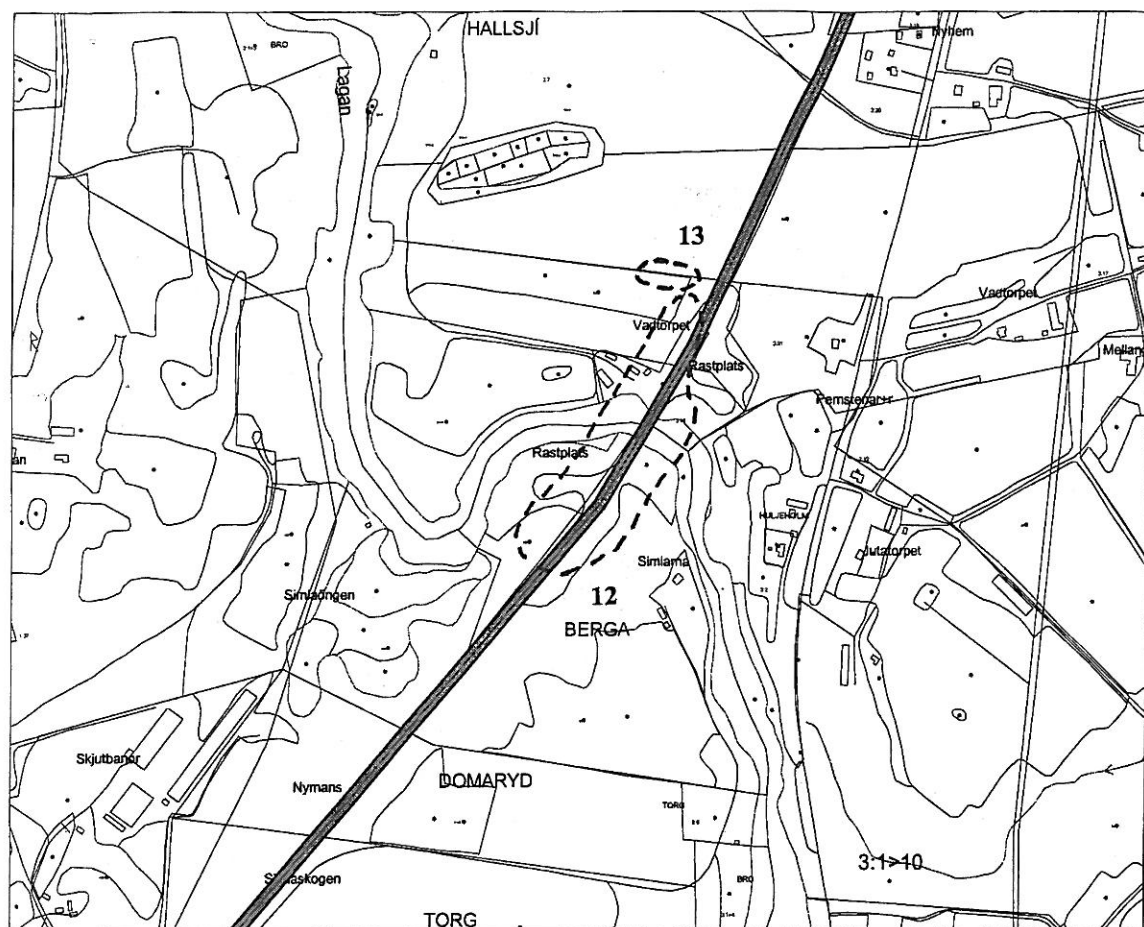
Objekt 11 Berga sn

Typ av lämning: Fossil åkermark RAÄ 276 (fornlämning)

Fossil åkermark, ca 360 x 40-170 m (N-S), bestående av ca 200 röjningsrösen. Rösena är 3-5 m i diameter och 0,1-0,3 m höga. Området öster om vägen Lagan-Vittaryd är markberett. Delar av den fossila åkermarken undersöktes 1990. Den nu berörda delen av fornlämningen gränsar i norr till det undersökta området. Tre anläggningar daterades till yngre bronsålder- förromersk järnålder. (Smålands museum rapport 1991:34) Vid undersökningen undersöktes även en stensättning (RAÄ 69) med datering till förromersk järnålder.

Direkt öster om den fossil åkermarken undersöktes 1980 fem stensättningar i samband med väg E4:s dragning(RAÄ 62). Anläggningarna daterades till förromersk järnålder och tolkades som ett gravfält. (Rapport Smålands museum Kulturhistoriska undersökningar 21.)

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska insatser i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga. Delar av området är hyggessplöjt vilket delvis skadat fornlämningen. Det kan vara nödvändigt att t ex i samband med en kartering göra en bedömning av skadans omfattning och i vilken mån delar av fornlämningens vetenskapliga värde gått förlorat.

Objekt 12 Berga och Dörarp sn

Typ av lämning: Boplatslägen (möjlig fornlämning)

Där motorvägen korsar Lagaån finns flera möjliga boplatslägen på bägge sidor om ån. I området finns t ex strandnära terränglägen i lite olika nivåer som kan ha varit lämpliga boplatslägen. På nordvästra och sydöstra sidan finns även höjdparter med relativt branta sluttningar ner mot ån, med goda förutsättning för en vida överblick över området och som även i den bemärkelsen kan ha varit intressanta och utnyttjats av människor. Jordarten utgörs av isälvsmaterial. Rastplatser på nordöstra respektive sydvästra sidan om ån har delvis påverkat förutsättningarna att finna bevarade lämningar just på dessa platser.

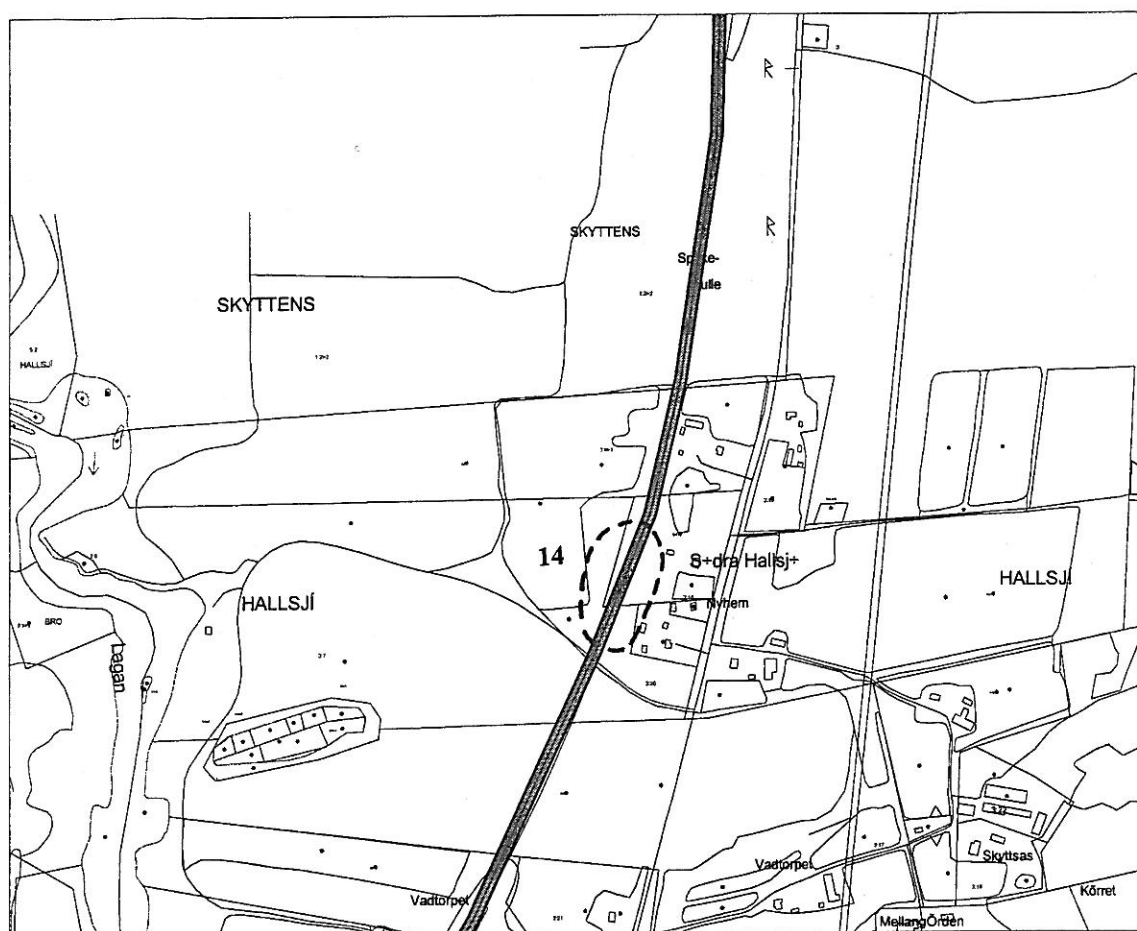
Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas föreslås en arkeologisk utredning etapp II i form av sökschaktgrävning. Eventuellt kan även provgrovsgrävning för hand bli aktuell i de terränglägen som är svåråtkomliga för grävmaskin.

Objekt 13 Dörarp sn

Typ av lämning: Gränsvall, RAÄ 78 (kulturhistorisk lämning)

Gränsvall, ca 50 m lång (Ö-V), 2 m bred och 0,5-1 m hög. På norra sidan om denna är ett dike, 0,5-1 m brett och 0,5 m djupt. Även på södra sidan är ett dike, 0,2 m brett och 0,2 m djupt. Anläggningen löper i en fastighetsgräns.

Förslag till åtgärd: Innan ett eventuella markingrepp i lämningen föreslås en fotodokumentation av denna.

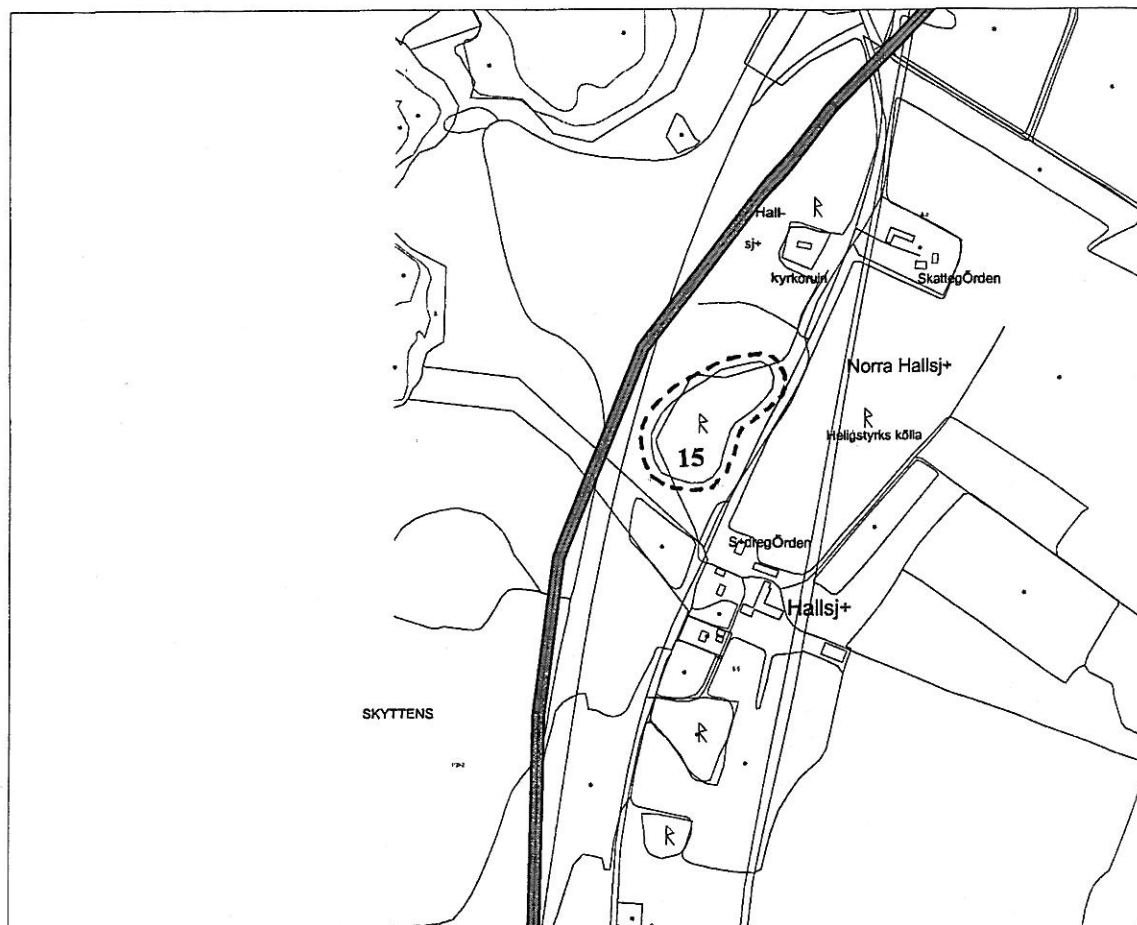

Objekt 14 Dörarp sn

Typ av lämning: Boplatsläge (möjlig fornlämning)

Boplatsläge på mindre höjd i anslutning till sankstråk. Höjden utgör en del av en långsträckt nord-sydgående höjdsträckning. Boplatsläget sträcker sig till största delen på vägens västra sida, men fortsätter även på östra sidan om vägen där det tangerar ett par tomter. Jordarten utgörs av isälvsmaterial.

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas förslås en arkeologisk utredning etapp II i form av sökschaktsgrävning. Observera att det möjliga boplatsläget berör bägge sidor om vägen, där det på den östra sidan tangerar nuvarande bebyggelse.

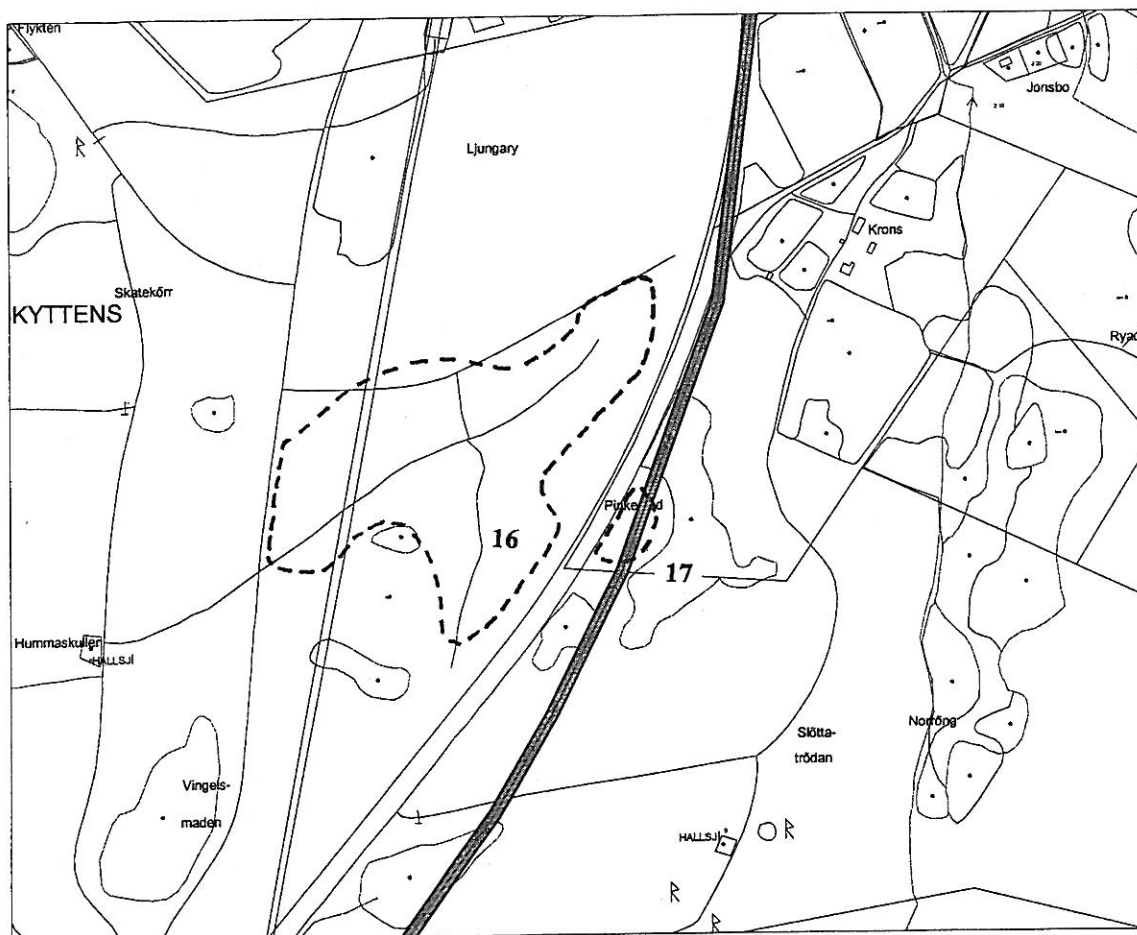

Objekt 15 Dörarp sn

Typ av lämning: Gravfält, RAÄ 9 (fornlämning)

Gravfält bestående av 90 högar och utgör det största järnåldersgravfältet av de tre som finns i Hallsjö. Högarna är i allmänhet 5-10 m i diameter och 0,5-1,25 m höga. Ett femtontal högar är 10-15 m i diameter och 1,25-2 m höga. Utredningsområdet tangerar gravfältets västra kant. Gravfältet ligger på en höjd strax söder om ruinen efter Hallsjö medeltida kyrka och utgör en del av det område som är klassat som riksintresse för kulturmiljövården med höga upplevelsemässiga värden.

Förslag till åtgärd: Med anledning av den välbevarade fornlämnings- och kulturmiljön i området är det angeläget att utbyggnaden av vägen görs på västra sidan om nuvarande väg. Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska åtgärder komma att bli nödvändiga.

Objekt 16 Dörarp sn

Typ av lämning: Fossil åkermark, RAÄ 127 (fornlämning)

Fossil åkermark, 650x50-350 m (NÖ-SV) på krön och sluttningar av flack moränhöjd bestående av ca 200 röjningsrösen. Rösena är 3-6 m i diameter och 0,2-0,5 m höga. Utredningsområdet berör den fossila åkermarkens östra ytterkant där rösena ligger förhållandevis glest.

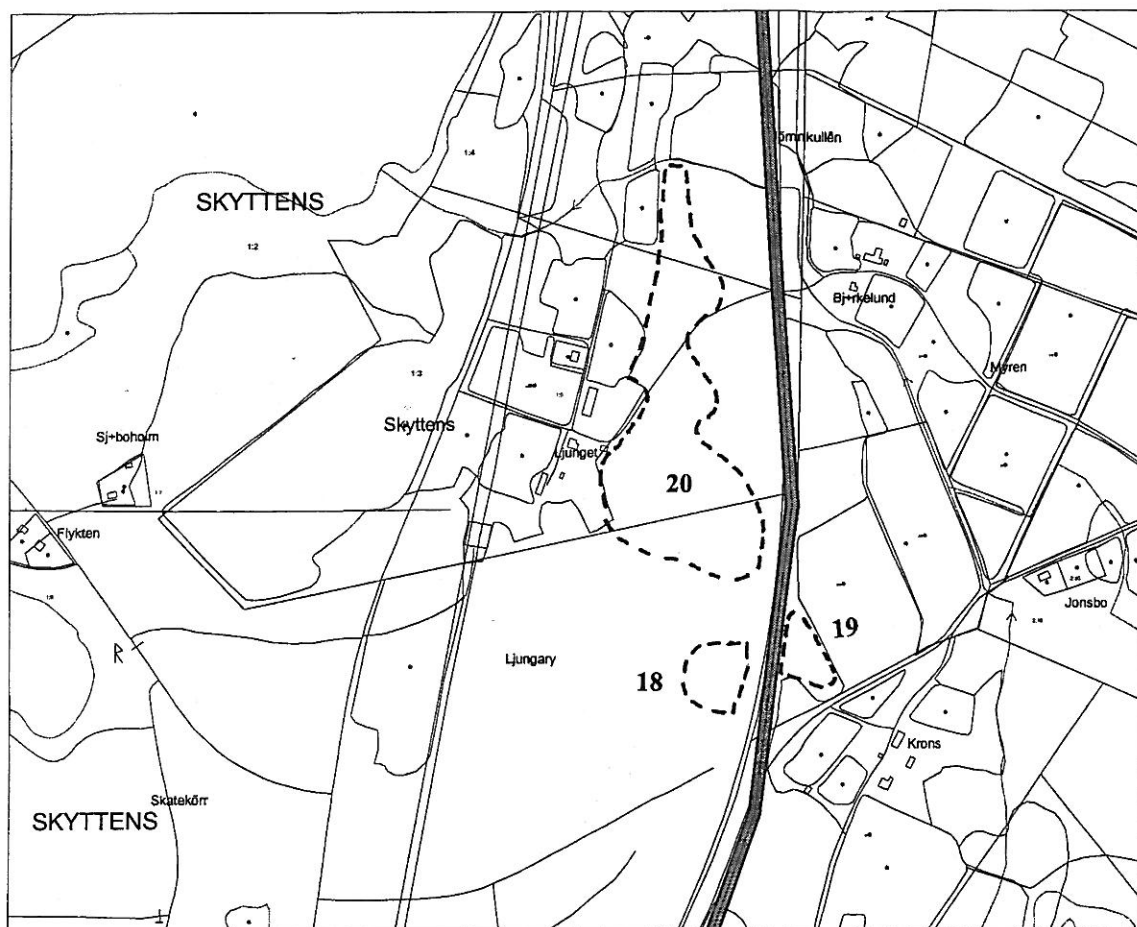
Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska åtgärder i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga.

Objekt 17 Dörarp sn

Typ av lämning: Fossil åkermark, RAÄ 131 (fornlämning)

Fossil åkermark 100x50m (NNÖ-SSV) på mindre förhöjning i moränmark omgiven av sankmark. Området består av ca 10 röjningsrösen, 3-5 m i diameter och 0,2-0,4 m höga.

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska åtgärder i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga.

Objekt 18 Dörarp sn

Typ av lämning: Fossil åkermark, RAÄ 121 (fornlämning)

Fossil åkermark ca 90x80 m (NNÖ-SSV) bestående av ca 30 röjningsrösen. Rösena är 3-5 m i diameter och 0,2-0,4 m höga. Området ligger i skogsmark på en mindre förhöjning i moränmark.

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska åtgärder i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga.

Objekt 19 Dörarp sn

Typ av lämning: Sentida odlingslämningar (kulturhistorisk lämning)

Sentida odlingsspår i form av stenmurar och enstaka större odlingsrösen på ett flackt parti intill åkermark. Lämningarna ger ett sentida intryck. Enligt det äldre kartmaterialet löper väg E4 i detta område i det som under 1700-tal utgjordes av utmark.

Förslag till åtgärd: Ingen vidare antikvarisk åtgärd.

Objekt 20 Dörarp sn

Typ av lämning: Fossil åkermark, RAÄ 118 (fornlämning)

Fossil åkermark, ca 530x30-200 m (N-S) bestående av ca 200 röjningsrösen. Rösena är 3-6 m i diameter och 0,2-0,4 m höga. Flack förhöjning i skogsmark. Endast områdets sydöstra del berörs. Områdets östra del närmast vägen ligger lägre än fornlämningen i övrigt och rösena ligger här förhållandevis glest.

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska åtgärder i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga.

Objekt 21 Dörarp sn

Typ av lämning: Fossil åkermark, RAÄ 190 (fornlämning)

Fossil åkermark, ca 100 x 150 m (N-S) på svag förhöjning i moränmark. Fornlämningen består av mist 25 röjningsrösen, 2-4 m i diameter och 0,1-0,2 m höga av 0,1-0,3 m stora stenar. I södra delen av området finns två parallella stenvallar som löper i öst-västlig riktning ca 7 m och med en bredd av 1,5 m. Områdets östra del har en tydlig avgränsning mot omgivande mark, i form av en terrassliknande formation, delvis stensatt.

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska åtgärder i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga.

Objekt 22 Dörarp sn

Typ av lämning: Sentida odlingslämningar (kulturhistorisk lämning)

Sentida odlingsspår på flack höjdsträckning. Stenmurar omgärdar torpet Fåberg. Utanför stenmurarna i dagens skogsmark syns igenvuxen åkermark med enstaka odlingsrösen. Enligt kartmaterialet från 1700-tal utgör området slättermark tillhörande Svenstorp (torp under Dörarps säteri). De lämningar som är synliga i dag har sannolikt tillkommit under sent 1800-tal/1900-tal.

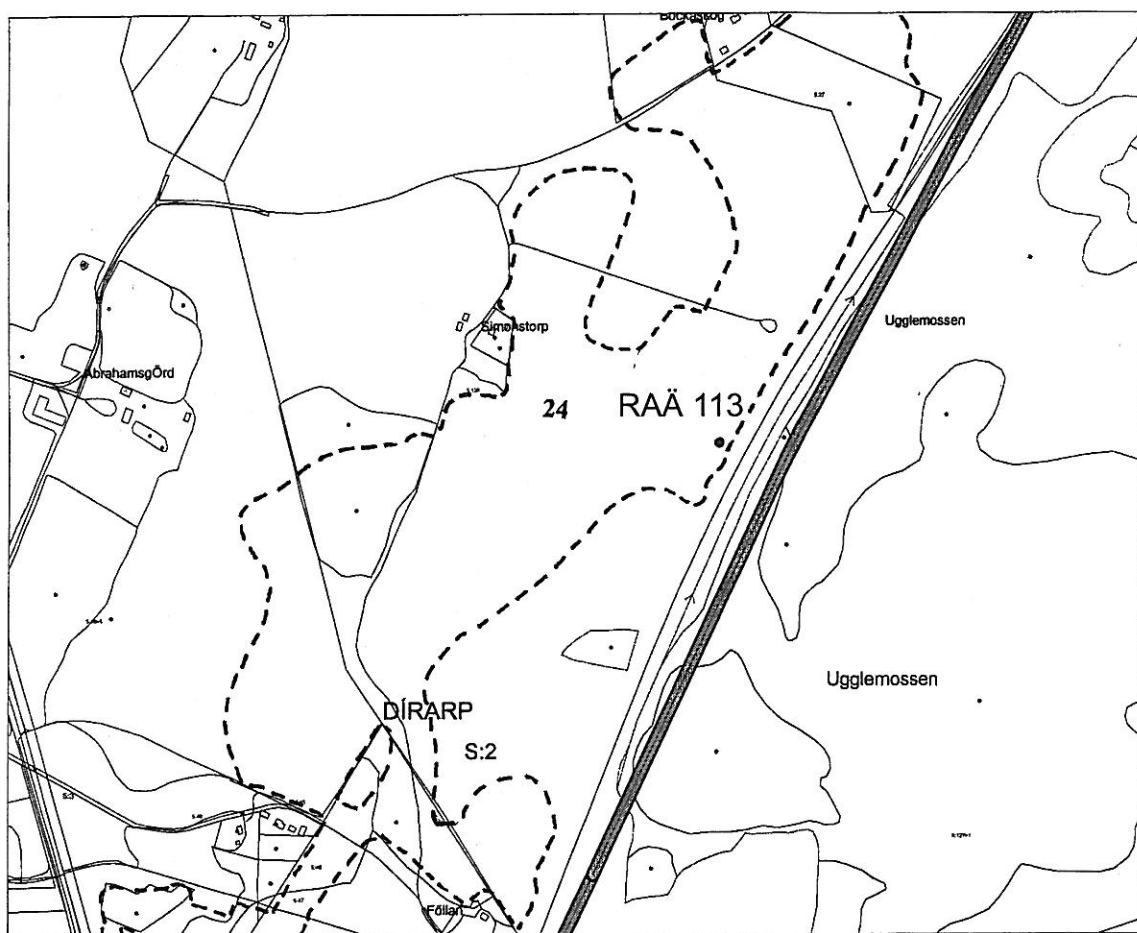
Förslag till åtgärd: Inga vidare antikvariska åtgärder.

Objekt 23 Dörarp sn

Typ av lämning: Fossil åkermark, RAÄ 116 (fornlämning)

Fossil åkermark, ca 600 x 60-150 m (N-S) på höjdrygg i moränmark, bestående av ca 200 röjningsrösen, 3-7 m i diameter och 0,2-0,6 m höga. Endast fornlämningens östra ytterkant berörs av vägens utredningsområde.

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska insatser i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga.

Objekt 24 Dörarp sn

Typ av lämning: Fossil åkermark, RAÄ 106 (fornlämning), ett röse RAÄ 113 (fornlämnig) samt boplatsslägen (möjlig fornlämning)

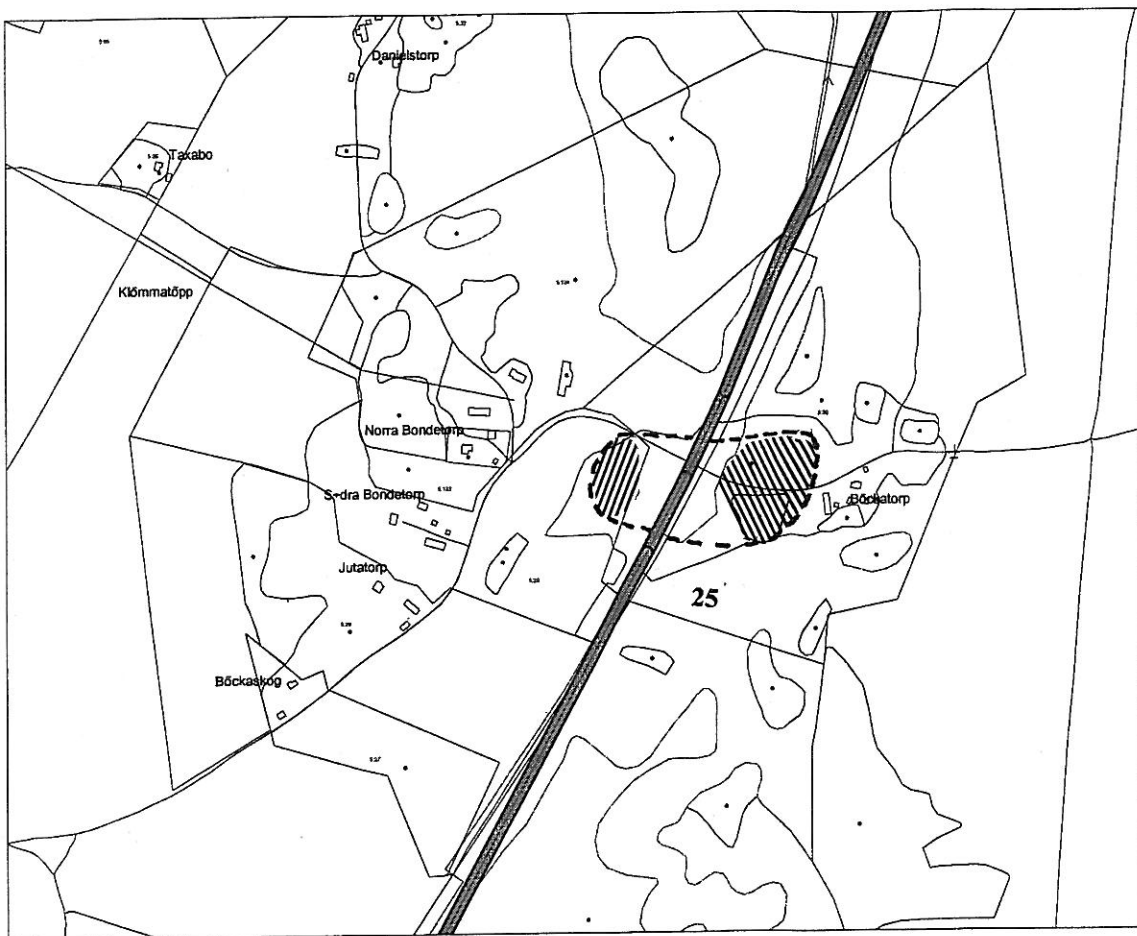
Fossil åkermark, ca 1570 x 30-550 m (NÖ-SV), bestående av ca 2000 röjningsrösen samt 10 rektangulära åkerparceller. Åkerparcellernas ålder är oklar. Övrig fossil åkermark ger ett bitvis

blandat intryck, med både låga, flacka rösen samt i vissa delar större och högre rösen med ett mer blandat stenmaterial. Området sträcker sig över en större moränhöjd, vilken i sin sydöstra respektive nordöstra del tangerar vägens utredningsområde. Av den fossila åkermarken berörs endast röjningsrösen då ett av områdena med rektangulära åkerparceller faller strax utanför utredningsområdet.

Inom den fossila åkermarkens mellersta del berörs även RAÄ 113, ett röse, 8 m i diameter och 0,6 m högt bestående av 0,2-0,4 m stora stenar. I mitten finns en grop 0,7x0,3 m stor och 0,2 m djup. Röset är något skadat i den östra delen.

Den miljöarkeologiska rekognosceringen har visat att Ugglemossen öster om väg E4 är en igenväxt sjövik som stått i förbindelse med sjön Flåren. Strandnära lägen kan ha utnyttjats som boplatslägen, framför allt under stenålder. Sådana eventuella boplatser kan ha bevarat organiskt material, och därmed ha en stor vetenskaplig potential. Den nuvarande vägdragningen löper bitvis i de ”bästa ” topografiska lägena i förhållande till mosskanten, men även inom den östra delen av RAÄ 106 finns anledning att söka boplatslämningar.

Förslag till åtgärd: Om markingrepp inte kan undvikas kan vidare arkeologiska åtgärder komma att bli nödvändiga. För den fossila åkermarken samt röset kan kartering och förundersökning bli aktuell. Inom framför allt de östra delarna av fornlämningen föreslås en arkeologisk etapp II i form av sökschaktsgrävning med avseende på boplatslämningar.

Objekt 25 Dörarp sn

Typ av lämning: Sentida odlingslämningar (kulturhistorisk lämning) och boplatslägen (möjlig fornlämning)

Sentida odlingsspår i form av stenmurar och odlingsrösen i området mellan Bondetorp och Bäckatorp. Enligt storskifteskartan från 1812-15 berörs delar av gårdarnas inägomark i form av ett par åkerytor och beteshagar strax söder om den gamla vägen mellan Bondetorp och Bäckatorp. De bägge torpens äldsta belägg finns i kartmaterial från 1684 och bebyggelselägena är markerade som fast fornlämning (RAÄ 171 o 105). Dessa faller dock utanför utredningsområdet.

Området ligger i passagen mellan två större torvmarker (den södra benämnd Ugglemossen). Bägge torvmarkerna har i den miljöarkeologiska studien visat sig vara en igenvuxna sjövikar som sannolikt någon gång haft förbindelse med Vidöstern respektive Flåren. Liksom under föregående objekt berörs i detta område tänkbara terränglägen i anslutning till våtmarkerna/sjövikarna som kan ha utnyttjats som boplatslägen under stenålder. Detta gäller på östra sidan respektive sydvästra sidan om vägen (se skraffering). Det är dock endast ytterområdet av det östra läget som direkt faller inom utredningsområdet.

Förslag till åtgärd: Vägens utbyggnad anses inte påverka torvmiljön kring Bondetorp och Bäckatorp i högre grad än den påverkan som den redan befintliga vägen utgör. Beroende på i vilken mån de markerade boplatslägena berörs av markningrepp föreslås en arkeologisk utredning etapp II i form av sökschaktsgrävning efter boplatslämningar.

Objekt 26 Dörarp sn

Typ av lämning: Fossil åkermark, RAÄ 170 (fornlämning)

Fossil åkermark, ca 330 x 100-170 m (N-S), på krön och sluttningar av mindre moränhöjd. I området finns ca 150 röjningsrösen, 3-5 m i diameter och 0,2-0,7 m höga. Delar av röjningen är sannolikt sentida och förknippas med torpet Erlandsbo under sätesgården Toftaholm. Enligt lagaskifteskartan från 1812-15 löper vägkorridoren genom några hagar strax väster om inägomarken. Utredningsområdet tangerar fornlämningens västra ytterkant som gränsar till sankmark.

Förslag till åtgärd: Beroende av de eventuella markingreppens omfattning kan vidare arkeologiska åtgärder i form av kartering och förundersökning komma att bli nödvändiga.

